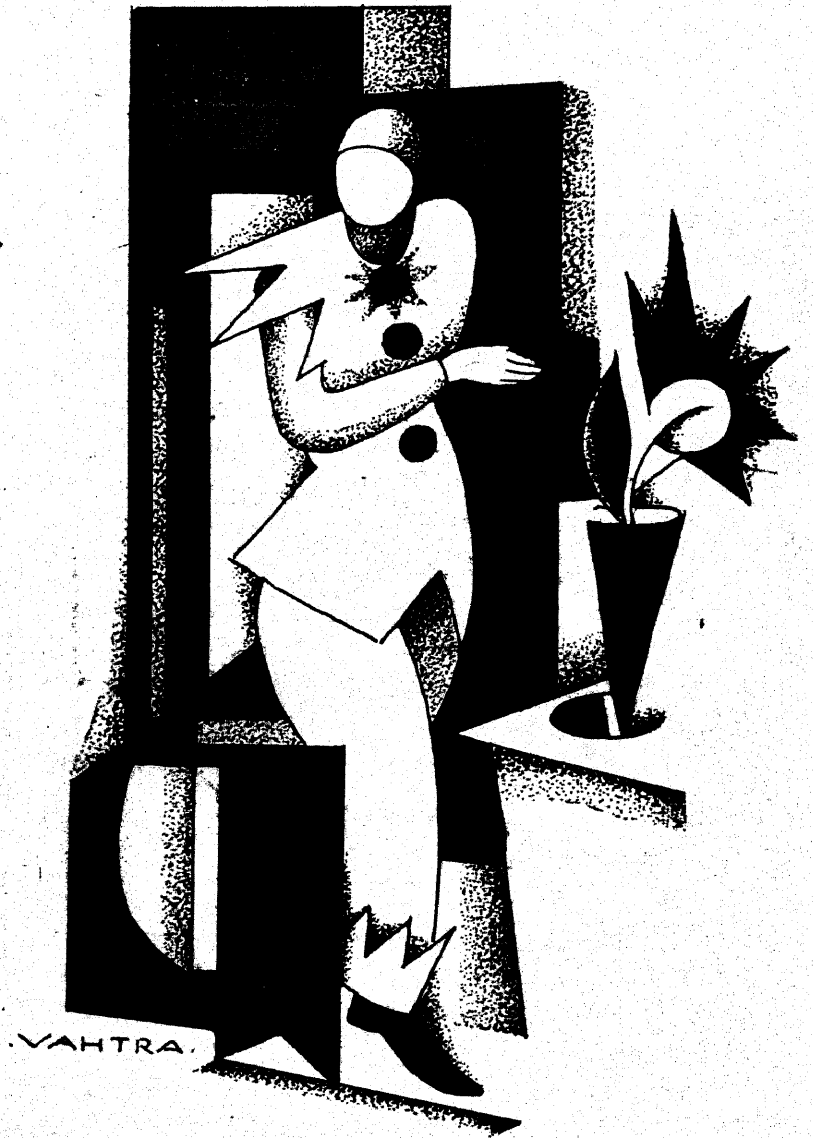

OL

ILLUST
REERI
TUD
KUUKI
RI·NR11

NOVEMBER

William Shakespeare'i teosed

HAMLET Tõlkinud A. F. Tombach-Kaljuvald. Hind 3 kr., iluköites 3 kr. 50 s. Kommentaaridega ja A. Orase eessõnaga. Ilmunud 1930. a. novembris. 20 a. tagasi ilmus eesti keeles Shakespeare'ist esimene tõlge; käesoleva *Hamleti* tõlke on teinud A. F. Tombach-Kaljuvald täiesti uue, nii et vähe on jäänud piisima esimesest väljaandest. Eesti keeles on seega siis Shakespeare'ist üks kapitaalne tõlge tulnud juure

Varemini on ilmunud:

MACBETH. Tõlk. A. Oras. Hind 175 s., kalingurköites 325 s.

KUNINGAS LEAR. Tõlk. M. Jürna. Hind 175 s., kalingurköites 325 s.

VENEETSIA KAUPMEES. Tõlk. M. Reiman. Hind 1 kr., kalingurköites 2 kr.

Shakespeare'i peateoste tundmine on haritlasele iseenesestmõistetav nõue
Shakespeare'i teosed on raamaturiivile auks ja kodule meeldivaks uhkuseks
Shakespeare'i lugemine on rikkalikult tasuv lõbu

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS
Tartu, Lai tän. 35, telef. 6-01

Kreem

Regina - Extra

rasvata

päevaseks tarvitamiseks. Parim puudrialus. Annab meeldiva näojume.

rasvaga

teeb naha pehmeks, õrnaks, painduvaks ega lase lõheneda

Crinol „Kitz“

edendab juuksekasvu ja kaotab kõõma

Saada igast apteegist
ja rohukauplusest

A-S. Odori

Lõhnaõlid ja kölniveed:

*Chypre, Königslieder, Orchidée,
L'Origan jne.*

Puudrid:

*Divinia, Lumekannike, Oriental
ja Jaapani*

Iluduskreemid:

nagu: *Odorkreem, Kasekreem,
Goldcream ja Metamorphosa*

Odor hambapasta

Kingakreem „Dollar“

Mitmesugused **tindid**

Kulinaar-maitseained:

*Vaniliin, pipar, beafsteak ja kabul
kaste, küpsisepulber Priima jne.*

on kõikide lugupidamise võitnud

Ostke! Toetage kodumaa tööstust!

Soovitan

uuesti kohale jõudnud sügise ja talve hooaja kaupu:

Daamidele kõige elegantsemaid mantli- ja kostüümiriideid, nagu: veluur, grepelin, grepella, rips jne., silinder-, astrahan- ja kotik-plüüsi, mantli- ja kraenahku

Täielikum valik kõike seltsi kleidisiididest

Härradele palitu-, ülikonna-, smokingi-, fraki-, sakk- ja triibulisi püksiriideid

Daamide ja härrade tellimused täidetakse omas töökojas I järgu juureloikajate ja meistrite poolt äri täielikul vastutusel

Hinnad võistlemata odavad

Karl Abeli riide- ja valmisriietekauplus

Tartus, Koubahoov 8 · Telefon 159

OLUON

N 11 NOVEMBER 1930

SISUS:

Henrik Visnapuu: *Mäda sügis*. — Johannes Schütz: *Kerjuse laul*. — Jakob Mändmets: *Hobusevaras*. — Jaan Vahtra: *Martin Taevere*. — M. Taevere: *Kevad Viljandimaal, Viru rand — Käsmu, Natüürmort, Kasaritsa (Pappjärv), Kasaritsa maastik, Sügismaastik, Otepää maastik, Natüürmort õuntega*. — Ed. Ole: *Kevad, Supelrannal, Reisijad*. — Johannes Aavik: *Laulupidude maania*. — E. G. A.: *Amandus Adamson*. — A. Adamson: *Sõja viletsus, Kaduv noorus, Lembit, Kristus, pime ja Maarja-Magdaleena*. — A. Adamsoni perekond, sünnimaja, ateljee. — Voldemar Vaga: *J. D. Ingres*. — J. D. Ingres: *Autoportree, Mme Aymon, Printsess Broglie, Suur odalisk, Mme Panckoucke, N. Paganini*. — Jaan Vahtra: *Rännakuid Võrumaal — Pilte*. — Gustav Suits: *Katkendeid „Sonimandriast“*. — M. P.: *„Mikumärdi“ vastukaja Lätis — Pilte*. — A. Peerna: *Monogravüür*. — Arvustajate IV. rahvusvaheline kongress Prahas. *Pilt*. — IV. üleriigiline naiskongress Tallinnas. *Pilt*. — Tallinna diplomaatkonna daame. *Pilte*. — D. Palgi: *Lühikriitikast*. — Bernhard Linde: *Tallinna kunstikiri*. — Henr. Visnapuu: *„Vanemuise“ teatri viimaseid sõnalavastusi*.

LAHTISED LEHED:

J. S. Panius: *Vähekese Võru linna ja Võru mehi. Pilte*. — E. Ehrlich: *Märkmeid korp! Vironia elukäigust (30. aastapäeva puhul). Pilte*. — Paavo A. Kuusisto: *Ügala pidustusilt. Pilt*. — H. Normann ja A. Odrats: *Korp! Revelia asutamislööst (10-aastase juubeli puhul)*. — A. Conan Doyle: *Must tohter*. — Oskar Rütli: *Ceyloni ja India*. — Joh. Aavik: *Keelelisi märkusi. Uusi sõnu*.

Kaas J. Vahtralt

Johannes Schütz**Kerjus sillal**

Neil koltund päevil piki jõekallast
käib vana kõssitõmbund kerjus-mees.
Ta jambitaktin lonkab vasak jalast,
aumärgid mingid võidund kuue een.

Võib-olla soldat ilmasõja ajast?

Jäab seisma silla varjulisel trepil,
kun üles-alla sumab rahvavool.
Ta kummardaden abiks võtab kepi
ja selga toetab niiske raudbetoon.

Nii saatuse ja eluga ta lepib?

On mõru rahu ikka tema palgel
ja määrdund räbal varjab paljast pääd.
Käib mööda inimen ja neljajalgne
ta kepi najal valmis tõstma säärt.

Hootuulen lehti kalda vahtralt langeb.

Ning pomiseden kõhatavast kurgust —
see madal hääl kui oleks karm ja õel.
Tal nina külman siniverkjaks tursund,
kui kerjatengi joomatõbe põeks.

Kaastundlik meel ta vastu tihti murdub.

Ja üsna harva mõne nikkelmarga
ta mütsi poetab vaese venna peo.
Sest elu nelju üle silla kargab
ning helde käsi vaesus ala seob.

Tast möödub isand nagu päevavargast.

Nii täna jälle tema väsind kuju
siin märjal trepil põlvitaman näen.
Sild kõmiseb kui raskemeelsen tujun
ja rühhib õhtule oktoobri päev.

Hall udu kitsast ehast maha sujub.

Henrik Visnapuu**Mäda sügis**

Teelise kõnelused

Issand, sina annad kallist vihma.
Sul on tagavaraks ookeanid.
Kummardun su ette maani.
Sina lööd mu selga märga rihma.

Kuiva kohta pole all mu hamba,
päris väike tiik on ülal vööd.
Ja ma olen sarnane see lamba,
keda sina vahel risti lööd.

Hiuksed tilguvad
ja kuuehõlmad löövad
vastu kindreid.

Luba, et ma üles heidan sindreid:
sarnane on päev ja sarnane on öö.
Päälpool sinu laia vihmahabent
tähed vilguvad.

Ma võin minna edasi vaid porin.
Kun ma seisan, tekib lomp.
Pehme porin ratastest on põrin,
rehve ümber tilgub porilämp.

Tore vaadata sul taevast alla.
Vilja andsid, aga rõugud veen
armetumalt mädanevad. Talla-
nahk mu saapail ligund lambaseen.

Sagedasti endamisi mõtten
olen katsund murda sinu kätt.
Kas on irvitused sinu võtten,
Issand, või sa oled inimkütt?

Issand, sina annad kallist vihma.
Sul on tagavaraks ookeanid.
Kummardun su ette maani.
Sina lööd mu selga märga rihma.

Ja las sadada, kui juba sajab
ninasõormeisse ei saja veel.
Mul ei ole varjupaika vaja,
olen enda ülesandel teel.

Kohata ma tahaks esiisa,
kesse päris maa, kun taevan auk.
Nüüd on kõikjal võõra rahva kisa,
ja mu rahvas rändamiseks rauk.

Ma ei ole karvane, vaid sile.
Vett peab hästi minu valge nahk.
Jooksku vesi üle minu vile,
porist läbi tallab minu pahk.

Jakob Mändmets

H o b u s e v a r a s

TIHEDA metsaparda ja lausiku rabaveere vahele laskund hütt oli alles elutu.

Hüti elanikud magasid.

Hüti ümber hulkus kohevil karvadega, lidus kõrvul koeraklutt. Nuusutades puhtas õhus heljuvat suitsu ja nõe hõngu, tõstis ta vahete-vahel nina ida taevakaare poole, kus oli tõmmatud metsa kohta verev koiduviir. Tumedal taevapõhjal sõudsid laisalt, aetud nõrgast tuulest, harvad roostetand pilvekahlud.

Võis loota ilusat kevade ilma.

Hüti uks kääksus kadakasil sagarail. Tuli õue püksatu hüti peremees Ants Pärtling. Kohevili sasis pea, tokerdud habe ja magamisest rähmas poolkinni silmad. Jäme, takune särk tolknes õnlateni, jättes katmatuks soonilised karvased sääred. Toimetand ära püksikorra haopinu taga üleskaevatud peenramaal, kõhatas selgeks rinnad, urgitses sõrmega puhtaks nina ja silmitses itta.

Seal suurenes, laienes alaliselt verev koiduviir.

Juure jooksis kiunudes ja liputades saba koeranäss, tõusis püsti mehe najale, jättes särgile oma käppade haralised pitsatid.

„Rääkis teine õhtul,“ pobises Ants Pärtlingi habemes suu, „et tahab tõusta vara, aga nüüd magab nagu nott. Peab õige äratama.“

Pärtling läks tagasi tuppa, kummardades harjunult kõlejat keha, et ei pörkaks pea vastu tahmund ukse peelispuud.

„Et teie pöönamine ei saa kord ka täis!“ kõmises kare hääl hütis. „Varsti ajab päike üles, lehm iniseb karjaaias. Kuhu, kurat, oled pannud mu püksid?“

Seina ääres tahumata sammastega asemelt, mille mõlemalt poolt äärest ulatusid välja kollendavad õled, ajas enese esmalt poolpuusakile Reet Pärtling. Vanund, pikad juuksed langesid üle palge, nii et unised silmad vaatasid nagu pöösast. Laisalt tõmbas parem käsi närtsind rinnanahkadele katkend särgi.

„Kes neid on sul näind. Teab kuhu ise õhtul viskasid,“ lausus unine hääl. Upitades üles oma tagumise kehapoole hiivus naine savipõrandale.

Vaevalt saand üle triibulise seeliku, astus ahju taha samasuguse voodi juure. Haarates hoogsalt magaja õlast hüüdis:

„Liine, pagan, aja end ometi kord üles. Sa ei jõua sedasi õigeaks ajaks kartulimaale. Jälle siis teistel virin lahti.“

Pikk, võimas ringutus ja suud ammuli kiskuv aigutis oli eidele vastuseks.

„Noh, aja ikka üles, ega sul ole kuigi palju aega.“

Tõusis istukile paksu, punasenäoline, pika kollase juukseline, kõrgelekuhjud rinnaga tüdruk. Silmitses hoolega nelja roostetand ruuduga akent.

„Ons päike tõusnud?“

„Mis sa nüüd küsid,“ vastas juba askeldamise hoogu sattund eit. „Aja aga üles. Enesel minna hulk maad. Vaata, et jäädkil hiljaks.“

Veel kord magus aigutis, veel kord hetkeks langus võidund pööriga padjale.

„Ää sa pagan jää nüüd uuesti,“ hüüdis eit pühkides käega higi ähmaselt ruudult. „Näe, hakkabki varsti tõusma.“

Lõigi tuba täis kuld-kollast valgust. Isegi nii ere oli see, et valgusjoomes võis näha tantsimas tolmukümekeste pilve.

Puukiiludega kinnilöödud voodi nagisedes Liine tõustes, seistes viivukese keset põrandat, lõi tüdruk üle pea oma liharullid käsivarred ja konte ragistades ringutas tugevajõuliselt.

„Mis sa pagan teed!“ hüüdis ema. „Venitad viimaks veel oma sisikonna. Hakka siis sind arstima.“

Leidnud oma püksid, mis nüüd poolenisti kontidel, seeras vanamees kõrkjapõhjaga tooli akna alla laua ääre, toppis aegamisi täis piibukaha ja peagi lagunes ja hõljus suitsuvinetis meeter-poolteist üle savise põrandi.

„Kaoks sind oma alalise tohlamisega. Matab otse hinge kinni.“ Surudes käega närtsind rinde kohas kõhis naine, nagu oleks raiutud nüri kirvega ta rinnus lahti lihalatakaid.

„Mart tegi õhtul juttu laadaleminekust,“ ütles naine, saades tagasi hinge kõhast. „Kas sa ei ajaks teda juba üles?“

„Eks ma aja,“ hämmeldas habemes suu, ilma et valla oleks lasknud piibupiugu, millesse olid kulutand kollased hambatüükad sügavad õnarad.

Tõusiski. Läks ja lükkas lahti ukse, mis viis kolde eest toa otsas olevasse kambri. Siin oli üsna pime. Ainsale aknale oli ette tõmmatud kirjuvärviline veidi auklikuks katkend põll.

„Noh, õhtul rääkisid sest laada asjast,“ ütles Ants Pärtling. „Kui tahad ikka minna, eks see aeg kuluks ära.“

Lautsikul sirutas tugev mehekogu. Pealevõetud lüheldase vöödilise vaiba alt ulatusid välja pikavarbalised, kondised jalalabad.

„Ons juba päike üleval?“

„Ei veel, aga ega see ole enam kaugel.“

„Hea küll. Kas tuled kah?“

„Ei vist. Mis ma sinna longin. Oleks vähe lähemal.“

„Kas Liine tuleb?“

„Eks ta oleks võind tulla küll, aga ega saa. Toodi kartulipanemise käsk. Ega või ära jääda.“

Mehe käsi tõusis karvasele rinnale, kratsis sealt, ulatas siis labaluu taha ja lõpuks sügas kõhul.

„Ega siis midagi, eks pea tõusma.“

Oligi kerge ja võimsa hüppega maas lautsikult. Põrandal kasvas kogu niivõrd suureks, et puudutas peaga lage, kus pooleldi tahatud palkide vahelt ripnesid sambalatorid ja heinapuru.

Nüüd oli metsaparda ja lausik-rabaveere vahel lossutavas hüttis elu. Ei olnud see elu vilgas, vaid laisavõitu. Sarnlev rabaoja voolule, mis jookseb venivalt koolmete vahel, kandes saasta ja roostet. Kuid ta ikkagi jookseb, aga ei seisa.

Päike oli tõusnud ja kogu ilma täis kalland valgust, mis lõi hütist tuleja silmad otse pimedaks.

Mart ja Liine väljusid seltsis hütist. Paarsada sammu hütist eemal võhma veerul lahkus tee kahte harru.

„Sa pidid ju ka tulema laadale,“ ütles Mart, vaadates näkku tüdrukule, kelle põskedesse kiskus hommikune vilu ohtralt verd.

„Eks oleksin tulnud küll, aga ei saand. Toodi ju õhtul kartulipanemise käsk.“

Mees mõtles.

„Hea küll. Ega ma teagi, kas tulen tagasi niipea. Aga kui kuulen, et on käidud sind magatamas, siis lasen sellel maha sooled.“

Tõendas seda küllalt kiivavate silmade tungiv pilk, et sõnad ei öeldud naljaks.

„Mis sa nüüd ajad niisugust juttu. See, mis oled kuulnud, on täieline vale.“

„Hea, kui on vale. Aga pea seda meeles: kui on tõsi, teen sellele lühikese lõpu.“

Pikemaks jutuks oli neil puudus sõnust, aga ometi seisid nad veel võhma veerul. Juba ulatasid soojendama päikesekiired niisket maapinda ja panid heljuma udukan-gad. Kätikus ärkas metskits ja kaugele kostis ta mühi-sev mökitus. Kaasikust kuuldus uttude kõmisev laul.

„Pea minema,“ lausus Liine. „Küllap ongi teised juba varsti kartulimaal.“

„Noh, mine siis peale. Ega ma tea kindlasti, millal tulen tagasi. Aga võib olla, et tulen juba täna ööpeale.“

Sirutaski võimsad käsivarred, haarates harjund viisil tüdruku ümbert. Surus peopesa tüdruku kõrgele kuhjund rinnale, ja mehe suu leidis naise paksud, pungil verd täis huuled.

See kestis hetke. Laskis siis naise kaenlast vabaks ja lausus hoiatuseks:

„Tead, kui seal õhtul tantsitakse ja sa ei oska end hoida, lõõn su surnuks. Ära arva, nagu ei saaks ma seda teada.“

Lahkusid.

Mart pööras võhmalt sooseljandikku mööda mine-vale teele. Tee oli siin ahtake, roopad rõhutud sügavale maasse. Juhtus olema neidki, kes kiskusid looma kõr-vale, aga siis võis ratas sattuda mülka ja vanker kalduda ümber, nii et seda ei suutnud välja vinnata sealt mitme mehe ramm. Küllap otsis ka see õnnetu, kelle mäles-tuseks on kirvega löödud rist männijässi küljele, oma rattale kindlamat pinda, mille juures vanker kaldus ühes koormaga pehme põhjaga pori täis kraavi ja oma alla mattis mehe. Siin ja seal tee kõrval kõrgemal kohil kasvasid männijässid ja nende vahel olevad mülkad, täi-detud läbi suvegi roostekorraga kaetud leemetisega. Palavail õhtuil tõusis mülkaist vastiku haisuga aur, mis raskelt hõljus nagu kütise suits. Mõnel pool kätiku servi mööda oli pääsnud kasvule värdjas-pilliroog, terava ääreline pikk kollase kubraline luht, ja kui tuli tuul, siis kuuldus soost kahin.

Vaikne ja surnud oli raba. Võib olla, et leidus kõr-gemal kohil mõni madu ja aegajalt piiras vesihallide pilvelaikude all kull, silmitsedes rabast saaki. Ainult sügisepoole, kui lõövad uimastamapanevad kailud ja mõ-

rudalõhnalised põõsad kätikus õide ja valmivad mustikad ja sinikad, kuikavad üle raba sageli noorte inimeste hõisked.

Nüüd kevadel oli raba vaikne ja tüütu ja igav oli rabatee.

Tuttav'ja omane oli rabatee Mart Palmile.

Ei mäletand tema isegi õieti aegu, millal ta käis esimest korda seda teed. Oli meelest läind seegi, mis sundis teda just esimest korda sellele üksikule teele. Aga nüüd teadis ta, et ei ole ühtegi paika, kuhu ta kit-sikuse puhul igatseks rohkem kui rabateele. Haruneb isegi ühest kohast kolmeks see tee, harud on peateest veelgi ahtamad, pealt kinni kasvand sitke muruga, nii et ei tundu neis ainustki rattajälge. Ka viivad siit ja sealt saladuslikud jalgrajad teelt kõrvale. Mine siis tea, mida mööda läks hobusevaras ja kus võhmal ta peidab taga-ajajate eest oma saagi. Ta võib olla täitsa kartuseta ja oodata aega, millal väsivad tagaajajad.

Ega olegi rabateel kõndides teha muud, kui sorida ajaviiteks minevikku. Juhtub tulema väga harva vastu külamees logiseva vankriga ja siis viitavad viivuks kõr-vale su mõtted.

Nüüdki heljus Mart Palmi silme eest mööda ta mine-vik. Tõusis nähtavale piltide rida, mis tulid ja kadusid nagu pildid kinolinal. Kuidas küll oli saatus teda loopind ühest äärest teise. Ta oli nagu prügi tolmaival maan-teel, mida tuuleil ülles tõstab, paiskab teise paika ja uuesti jälle haarab. Selgesti on tal meeles kasvukoht Alliku alevist läbikäiva porise maantee veerel. Praegugi tunneb ta nina veel selle vaikse ruumi vastikut hõngu, milles elas, kasvas ja tülitses joodiku sadulsepa Palmi mitmehingeline perekond. Vahete-vahel kuulduvad praegugi kõrvus valus vaevleva venna kiljatused, kui temast sõitis üle maanteel raske veovanker. Õige, neid sündis küll palju, aga neid ei saand palju, sest agarad olid mit-mesugused haigused harvendama laste hulka. Ja ega surmgi ihaldand Palmide peres kuigi rohkesti pisaraid, sest lõpuks saadi ikkagi aru, et lahkunud on mullas parem. Võib-olla on nüüdki Mart Palmil elus vendi-õdesid, aga temal ei ole neist paljuil aastail vähematki teadmist. Seda ta teadis, et aeg oli sealt aleviku äärest maantee veerelt ammugi ära pühkind Palmide asupaiga ja isegi täiesti luitund oli neist mälestus.

Mart Palmile tuli sageli meele maantee, mille tol-mus ta viibis lapsest peast hommikust õhtuni. Seda mööda tuld ja mindi. Ei olnud lõppu tulijail-minejail ja talle öeldi, et ei ole lõppu ka maanteel. Sellal ei saand ta sellest aru. Nüüd ta mõistab. Ta elu on sama-sugune maantee ja tema alaline teekäija. Kuhu see tee ta viib, seda ta ei tea, aga ta astub edasi — edasi. Ja tänagi viib teda maantee üle raba — ja ta ei tea seda, kuhu ta jõuab õhtuks.

Sageli tuli Mart Palmile meele nendest mitmeid, kellega ta ühes ülles kasvas alevikus. Kuidas olid nad kõik läind igäüks ise teed. Oli nende hulgas isikuid, kes olid jõudnud kohtadele, kust nad paistsid silmi laiule hulgile ja nende nimed olid tuttavad üldiselt. Teised jälle olid kadund laial maanteel massi hulka ja nende nimedki olid kadund rahva mälestusist.

Otse naeratama pani eneses. Ka tema, Mart Palmi, nimel oli laialdane tutvus — ta oli tuntud julge hobuse-varas. Küllap oli tema isegi seda kuulnud, kui öeldi:

niisugust teist hobusevarast ei ole kui on Mart Palm. Kui viib tema looma, siis kaob see nagu tina vette. Ta kihutab nagu maruhoog mööda tundmatuid teid, ta vajub loomaga nagu maa alla ja teda ei saagi kimbutada. Ilmub mõne aja pärast silmapiirile õige mehena ja ei leita põhjust tema süüdistamiseks ja vangistamiseks. Tehti tallide ustele kaitseks tugevad raudlatid, riputati külge raskeid, kunstlikud tabalukud ja kinnitati loomad sõimede külge tugevate ahelatega. Ja seda kõik Mart Palmi pärast.

Õige paljude aastate vältel oli Mart Palm võitnud omale selle kuulsuse. Ei olnudki hõlbus jõuda sinna- maale. Esialgu olid äpardused küllalt sagedased, aga järeljätmatu püüd andis talle alaliselt suuremat osavust ja ettevaatlikkust.

Mart Palm mäletas aega lapsepõlve päivist. Sageli töid isat-emat koju asju, mida vaadeldi naerusui ja mis öeldi olevat leitud maanteelt. Oli kordi, kus käidi neilgi otsimas leitud asju, aga need olid asetatud osavasti kõrvale, nii et otsijad pidid lahkuma tühji käsi. Varjamine valmistas vanemaile ilmselt heameelt.

Olles alles üsna poisike, hakkas ta hoolega harras- tama leidmise kunsti tühja-tähjaga, olgu poeletilt või jälle külamehe vankrilt. Kui see nüüd läks hästi korda, kui keegi ei osanud pöörduda temale tähelepanu, siis löi süda rinnus vilkalt tuksuma sisemise rõõmu sunnil. Pea- legi jutustades vanemaile leidmisest laialt maanteelt, nägi ta küllalt sageli, kuidas nende silmis löi särava kiitus terasele poisile.

Tugev maruhoog pillas laiali Palmide pesakonna aleviku servalt. Vana Palm pandi vangi ja sellal laialt ohvreid nõudev kõhutõbi juhatas emale tee kalmistule. Ja noored Palmid puhuti rändama ja veerema mööda otsutat maailma.

Lahjad ja pisiulatusega olid need elutarkused, mis kodust kaasa võttis Mart Palm. Nad olid niivõrd nüri- dad, et sugugi ei osand hoida teda mitmel korral sat- tumast vangikotta. Oli kordi, kus istumiseaeg venis aastateks. Olgugi et niisuguseil korral temalt riisuti igasugune teotsemisvõimalus, kuid ühte ei saadud temalt võtta: ta võis nüüd meelestada elavalt rõõmu ja hingelist õilsust, mis maitses sel puhul, kui vargus läks hästi korda. Mõte tungis tagasi hoopis piasiasusse, mis nüüd näisid olevat väga tähtsad ja mis oleks loond soodsa olukorra ettevõtte kordaminekuks. Niisama analüüsis ta ka tei- sal, kus tal tuli kaela äpardus. Ta leidis üles tehtud vead, nägi ka võimalusi suurema ettevaatuse puhul teid neist möödaminemiseks. Nii muutus pikaajaline vangis- olek talle heaks kooliks. Saades tuttavaks seal teistega, niivõrd sõbraks, et need avaldasid oma saladusi, võis neistki korjata tuleviku jaoks küllalt häid näpunäiteid. Ja lahkudes vangist tundis Mart Palm, kuidas ta uuesti astus ellu ettevalmistatud endisest märksa paremini.

Ta tööl oligi paremaid tagajärgi. Eks teadnud nüüd temagi, et teda arvati, et temast kõneldi, aga ta oskas enese jäljed nii peita, et põhjust ei leitud tema tülitam- miseks. Punuti isegi ta nime ümber kuulsuspärg, mis valmistas küllalt magusat lõbu. Tõusis rahva silmis eri- lisse ausse, sest Mart Palm on varas, kelle taolist ei ole teist. Teda otsiti pimedail õil salamahti, tuldi tema juure ja alati mõistumisi juttu: Kas teil on midagi ka- vatsusel ja kas ei võiks temaga nii ja naa teha kaasa.

On ju õige — iga töö peab saatma ka omajagu kasu. Ja kasu saadakse ainult siis, kui on loodud mingisugune kindel korraldus. Üksi inimene ometi kuigi palju ei jaksa.

Mart Palm leidis abipakkujate hulgas mehi, kes lausapäeval ta poole ei oleks pöörand. aga nüüd pimeda öö kattel ajasid nad temaga naerusui küllalt sõbralikku juttu.

Nii tekkiski rahva ihhu muhk, mille olemasolu küll teati, tunti, kuid mille arstimiseks midagi ei osatud ette võtta. Täna kadus siin täkk, kes veel eile hirnus pere- mehe vankri vahel, või jälle mära, mis oli uhkuseks kogu kihelkonna ees. Esiotsa riisusid kuuldused neist kadu- mistest paljudelt une, kuulujutud sundisid valvele kogu ööks tallide juure ja hobuseid panema raskeisse jalg- raudu. Aegamisi väsisid valvajad ja tuli raske uni lau- gele. Ei olnud midagi kuulda-näha. See tegi lõdvaks meeled. Esiotsa jooksis peremees hommiku vara äre- vas meele talli juure, aga kui hobune, keda ta oli näind unes rabelevat mustas poris, talle vastu hirnatas lõbu- salt, löi ta käe rinnale. Kui hea, et see hirm oli ilma- aegne. Ta on alles.

Täna hommikul paiskus terav säde rahva meeleolu räästasse. Lõid välja praginal heledad leegid. Vandu- mine, kirumine kajas üle niitude ja nurmede. Aeti jalule ametivõimud, otsiti jälgi, kuulati, aga ometi jäi kadu- nuks paar kõige paremat looma. Imelik — hobune on nagu nõel, mis kaob langedes kuhugi sasihunniku, kust teda ei leia kõige väledamad näpud. Hobune kadus, nagu kaob tuuleilil pöösastesse.

Ja kõige imelikum veel see: Mart Palmi ei ole siin- pool nähtud kuu vältel.

Nii kordus viha, meeleheite tõus ja langus just nii- sama nagu tõuseb ja langeb palavik haige inimese kehas.

Tülikaks oli Mart Palmile kauemat aega see, et ta ei leidnud omale kusagilt paika, mis oleks olnud sünnis pikemaajaliseks peatuskohaks. Tundis enese olevat vee- rema lükatud kivi, millele igamees annab heameelega hoogu jalaga. Rändelu polnud talle vastik, ei muutund ta meel kurvaks, kui ööbis heinaküünis või tiheda kuuse all padrikus. Aga vahete-vahel nagu oleks himustand pikemaajalise peatuse järele kusagil tulihoones. Aga kusagilt ei leidnud kohta, mis oleks olnud talle sünnis. Ta nõudmised olid väga laiaulatuselised, ilma et ükski paik neid oleks suutnud täita. Ta elas linnas, kus hea oli kaduda rahvahulka, aga arusaadav oli talle ometigi, et niisugune koht teda sageli väga takistab ta tööl.

Seega on see ka küllalt põhjendatud, et ta seda loeb oma elus päris õnnelikuks juhuks, kui ühel päeval sattus rabateele. See laiaulatuselise üksikus, need kaugest il- mast eraldatud võhmad ja kätikud, see kitsas rohtund rabatee, mis ei võta enesesse ühtki jäljevermest, need saladuslikud pöösaste alt läbipugevad jalgraad, kõik need lõid talle ilma, mille vastu ta tundis küllalt huvi. Sat- tudes rabateed mööda metsaveerule, kus losutas üksik hütt, siis tõusis tal südames tunne, nagu olekski see ta tõsine kodukoht.

Jäi esmalt hütti ainult ööbima ja öö möödudes veel päevaks paariks. Olgugi et hüti elanikud Ants Pärt- ling oma naise ja tütreaga olid talle võhivõõrad, kuid nende heasüdamlik vastuvõtlikkus andis selleks põhjust,

et ta võis siin üsna peatselt liikuda oma inimesena. Juba esmakordse lahkumise puhul tundusid nad niivõrd lähedastena, et võis õige pea sinna tagasi rutata täielise omakodu tundega.

Imelikul viisil, nagu ikka unustatud, oli jäänd see hütt sinna sooveerele. Kes ta oli ehitanud, seda ei mäletatud, sest oli ju Ants Pärtling elanud temas aastakümneid. Paljude aastate eest oli vanamehel ülesandeks heina- ja metsavahi kohused, aga nüüd oli ta juba aastaid nendest vaba. Kuuludus temalegi sageli Veriora valitsejalt: Tänavu kevade kisume hüti maha, las põllulapid jäävad metsa alla. Aga ikka jäi see tegemata. Nüüd otsis Ants Pärtling metsatööd, sidus mõne puntra luudi ja vihtu ja naine ja tütar käisid eemal külas peremeeste juures tegemas tööpäivi. Nii toitsid hüti elanikud oma päid.

Mart Palmi asumine hütti tõi selle sisemises elus nii mõnegi muutuse. Külalisel oli helde käsi ja sel põhjusel oodati teda igatsedes. Tema tulekuga rohkenes vanamehe tubaka tagavara, perenaine sai põlleriide või mõne muu väga soodsa või tarvilise riidetüki, tütar võis Palmi kingina hebutades tõmmata õlgadele ilusa rõõmsakirjalise rätiku. Nüüd sõid nad ühest vaagnast, jõid taari ühest kannust ja niisugune hea rõõm ja rahu täitis kogu hütti. Muidugi ei tarvitsenud Ants Pärtling seda kellelegi kõnelda, et tema juures aeg-ajalt ka pikematki aega peatub Mart Palm. Aga küll seegi kipitas vahest keelele, sest tundis ta ometi sellest küllalt uhkust ja ta oleks tahtnud kordki kiidelda ja näha, missugused silmad teeb siis kuulaja.

Hüttis on antud Mart Palmi hooleks pisikene madal kamber. Aega olles võis ta seal lameskella lõunani, vahetida lakke, kus virgalt kodusid ämblikud võrke, ja mõtelda oma mõtteid ja palmida uusi kavatsusi. Teda hellitati erilise armastuse ja hoolega, käidi toas isegi tasa, otse kikiarvul, et ei segataks ta und. Juhtus ka sedagi, kus tal ei olnud vaja minna puhtel teele, et langes õhtul korraks Liine sängi ajama juttu ja sinna ta siis ka uinus, saades kuumust noore naise priskest ihust. Ega vana abielupaar pannud seda pahaks, hoopis enam, nad oleks meeleldi näind sedagi, et ühesuinumine sünniks tihedamalt. Hellitasidki oma südameis mõtteid, et neist saaks kord abielupaar. Jõudes vahest oma teekonnalt koju hilisel ööl, väsind, üll ligedad riided ja tuskagi rinnus. Kui siis tema pärast tõusti kiiresti, tehti talle rooga ja kui ta istus kolde juures lahinal põleva tule ääres, asetus südamesse haruldaselt meeldiv kodutunne. Tuli tal minna teele kukeajal, tõusis üles vana naine, valmistas tema jaoks, mida oskas, andis talle teele kaasa, millist jatkus alati enam kui üheks eineks. Hea oli vahest luusida metsa veerel. Silitab palet lahe tuulehõng ja peal ja mõistusel on nii mõnus leida vastusi küsimustele, millega tulevad määrata kindlaks eeloleva töö kavad.

Varsti sai aru Mart Palmi terane mõistus, et sinne ümbrus pakub talle töötamiseks häid võimalusi. Kas ei olnud siin paiku, kuhu vahest aasta vältel ei satu ühegi inimese jalg. Üksikuil soo võhmastel kasvavad jässakad käharad kuused ja nende laiaili ulatuvad oksad moodustavad häid pelgupaiku. Siia võis peita mõneks ajaks varastatud hobuselooma, ei kuule keegi ta hirnatamist, ei jäta ta kellelegi nuuskimiseks järele jälgi. Kui juba

otsijad ja tagaajajad on väsind, kui neil on vaibund iga-sugune kättesaamise lootuski, siis võib edasi toimetada varastatud looma. Nii võis Mart Palm oma tegevuses maksma panna kindla süsteemi, mis tema südame tegi väga rõõmsaks.

Võib olla, et nii mõnelgi ümbruskonnas oli temast teadmisi, aga need hoidsid neid saladuses laia ilma eest. Oli üldiselt teada, et hunt ei murra oma pesa ümbruses, ja selguski, et lähemal ümbrusel oli põhjust tunda end õige julgena.

Minnes täna mööda rabateed, tekkisid Mart Palmi suukolka naeruvinetised. Kas ei olnud ta kihutanud neid-samu tuntud teid tuulehoona. Kuidas oli niisugusel puhul hing pakil ja kõrvus vingus tuul! Tuline loom ta all oli üleni vahus ja ta laiad ninasõõrmed tõmbasid valjult norsates õhku. Aga siia ei jäänud järele jälge ja tagaajajad eksisid peagi õigelt teelt. Kui ta siis viis looma pelgupaika ja vaatas, kuidas värises ta sapsude liha, lehvis ta näo üle lai naeratus sisemise rõõmu sunnil. Mida hädaohtlikum, keerulisem ja raskem oligi looma kättesaamine ja äratoomine, seda suuremat rõõmu ja rahuldust tekitas see ta hingele. Hea kordamineku puhul tundis ta meeldivat uhkust, et tema on suutnud jõuda lähemale täiusele. Nüüd pelgupaigas vaadates looma, suikus juba ärevus ja ka rõõm, ja tõepoolest, oleks see olnud võimalik, nii mõnelgi puhul oleks tagasi annud looma ta omanikule. Küllalt oli kordi, kus süda lõi üsna kurvaks, kui ta käest viidi ära hobune üsna tühise tasu eest.

Oli ju ka kordi, kus juhtumisi kukuti õhinal ta silmile ja küsiti, kus viibis ta sel ja sel tunnil. Küsiti veel teisigi rumalaid küsimusi. Ta oskas neile anda alati vastusi, mis sundisid lahkuma ülekuulajaid häbelikult, nagu läheb eemale peksta saand koer.

Väheväärtslike asjadega ei teind ta sugugi tege-mist. Ainult oli järel mälestus neist aegadest, kus ta sirutas käe ja soris teelise vankril. Nüüd oleks ta tunnud häbi niisugusest alatusest. Niisugusele teole lähivad hoopis noored, või vanematest ainult need, kelle mõistus on üsna tõnts. Eks ole ju alatu ja põlatud nimigi: leivakotivaras. Ei — tema tunneb oma vaimlist jõudu ja väikesed näppamised ärataksid temas tõsise vastikuse tunde.

Kuulsus temast roomab ja laguneb nägematult laiaili, nagu kuiva ajaga rabatuli. Sageli otsivad teda üles täitsa võõrad näod, tulevad väga ettevaatlikult, sõnavad alguses mõistamisi. Lõpuks selgub, et nad on teda otsind selleks: kas poleks võimalik töötada ühes. Neil on alati teada kohti, paiku, kuhu võiks edasi saata varastatud hobuseid — oleks neid aga anda. Paljud nendest hurjutab ja jämedail ja valimatuil sõnul enesest eemale: mis nad arvavad temast? Nad peavad teda hobusevar-gaks?! See on lausa häbematus. Kohtus tahab ta kae-vata niisuguse teotuse pärast. Ega talle ole ka neid vaja, sest tal on seltsimehi, kelle usaldus on proovitud aastate vältel, kes oskavad eemaldada temalt saadud kauba, makstes selle eest kokkulepitud hinna.

Ja milleks usaldada inimest, kelle nägu on võõras, kelle kõneviis kahtlustäratav, pealegi kus ta ei ole rahast nüüd pea iialgi kuum.

Kui mõnus nüüd minna. Tühja käega ei tule ta tagasi. Küllap leiab midagi, millest lõövad särana saa-

jate silmad. Mart Palm teadis, see hele leek, mis väljub neist, õhutab lõkkele ka temagi südames soojuse ja siis on ometi olla nii hea ja mõnus.

Südantrõõmsaks tegevate mõtete saatel käis ta ära rabatee. Niisama lõppes otsa ka laadalistest tihedasti täidetud verstade pikkune kiriku maantee. Kui nüüd lõpuks avaldus noore kuusiku tagant tihedast rahvast kihisev Vihuvere laadamägi ja kuuldus häälte kõmin, oli päike juba ligi keskhommikus.

Nagu vastu nägu lööv tihe leitsak viivuks paneb seisatuma mõttekäigu, nii mõjub ka korra laadakära eemalttulejasse. Ei suuda ometi silm kõiki korraga näha ega kõrv eraldada üksikuid hääli kättekostvast suminast. Kenuspeadega hobuste hirnatused, lehmade ammutamine, lammaste määgimine, vasikate möögimine, piitsasaand hulkuvate koerte karjatused, võiduajavate vankrite mürin, hobusekapjade plagin, leierkastide, harmoonikute ja sadade suupillide heli, joomarite lallutamised, riidunorijate vanded, laadakaupmeeste hüüded jm. — kõik see sulab kokku ühiseks laadakõmaks, mis katab paksu vilttekina kogu laadamäe. Seal lüüakse keskteel kauba sobimisel käed kokku, kuna kõrvall juuakse juba liiku, mõlemil rahuldustunne südames. Üleni koormatud sõelade, kehikute ja vitskorvide alla kannab mees oma koormat ja kiidab ja pakub ära karjutud häälele kaupa. Riidest üleslöödud ja tuules lipendavate laadapoodide ees jalutavad poisid-tüdrukud, hoides julgelt käealt kinni ja söövad praänikuid ja piparkooke. Õnneratta ja märgilask juures on eesrinnas kopsakad mehed ja oma osavust katsudes loobivad pillavalt raha selleks pandud vakka. Nende selja taga silmitsevad tõustes kikivarvule poisikesed ja nende silmis särab vaimustus, kui märgilaskja tabab märki ja saab auhinnaks savist piilupardi. Aga üks vanadki, kellel rinnad juba ängis, vaatle ka aja viiteks mehiste meeste nalja ja tuletamee aegu, kus oli neilgi käsi kindel ja turi tugev. Liigub naise, kes oskavad hebutades õõtsutada puusi ja kelle iharad pilgud kutsuvad mehi. Nagu tuulehoog on visanud äkitselt kokku meestesalga ja üle laadamäe kuulduv riikära. Ega lähegi kuigi palju aega, kui kätel kantakse meest, kelle rinnast tilgub verd. Ta järel vangub inimeste jõuk, mis lainetab nagu järve vesi tugevas tuules.

On ka neidki, kes istuvad rahuliselt oma vankri veerel pikaldaselt, nagu mõeldes, pistes suhu leivatüki leivatüki järele või jäänud vaatlema laata, unustades juba poolkustund piibu suukolka.

Mardi jõudes laadale oli laadaelu vilkamas hoos. Tema tähelepanu see kuigi palju ei köitnud, tema mõttekäiku ei segand, sest laata oli tema elus sagedane koduelamine. Otsides teed vankrite vahelt tahtis ta astuda kõrtsi, kus kulub midagi otsida eineks. Siin ei olnud praegu midagi peale hakata, kus kõik alles algushoos. Niisama on hea istuda, vaadelda, kuulata — see vaheldus tundus elule hädapärast vajaline.

Kõrtsituba täitus tihedast inimhulgast. Küllap oli siin neidki, kes olid jõudnud varasest hommikust hoolimata kütta soojaks oma meeled. Aga küllap oli ka neid, kes ihkusid ja trampisid selgete peadega. Eks ole ometi laata koht, kus võidakse nii esineda, et sellest saaks juttu ümbruskonnale nädalateks ja kuudeks. Tüdrukud hoidusid ridamisi seina veere ja itsitasid rõõmust ja äre-

vusest hiilgavail silmil suu ees hoitavatesse sitsirätikutesse. Küllap nad ootasid elevil hingedel silmapilke, kus pannakse hüüdma harmoonik ja poiste käed haaravad nende ümbert, keerutades neid niisuguse jõuga ja hooga, et silmi ees ja mõistuses lööb virvendama kogu maailm. Poiste jõhkrad käed muljuvad nende pakil rindu ja suudeldakse, suudeldakse nii, et vaata, kas pärast huulest ei tilgu verd. Plahvatab riid, nagu oleks visatud tungal õliga üle valatud sasikoose. Lüüakse pudelitega, pinkidega, lüüakse välja aknad ühes raamide ja prussidega, antakse hoope rautatud kontsadega maaslamajale. Kuulduvad kiljatused, kisendatakse abi järele läbi lahtiste akende. Kui nüüd juhtub, et Jumal koristas ühe või teise ära maailma vaevast, ometi on see lugu sündmuseks, mis rikastab sinise nurga ajalugu ja mis jääb kauaks ihaldatavaks kõneaineks.

Mart Palmi tähelepanu ei köitnud kõrtsikära. Ta puged läbi rahvajõugust, jättes isegi tähele panemata hüüde siit ja sealt, millega teda püüti peatada. Ta läks kõrtsi tahakambri, istus vaba laua ääre ja tellis omale midagi suupisteks.

Mõnus ja meeldiv oli ta kõrvule see laadahääle muusika.

Jõudnud võtta suutäit paar, pandi ta õlale raske käsi.

Ta selja taga seisis mees, kelle nägu oli muigel.

„Hea, et juhtusin sinuga kokku,“ kõneles võõras, võttes istet Mardi kõrvale. „Pole ma sind näinud hulgajal ajal. Otsisin sind.“

„Mis siis?“

„Sa elad ju viimasel ajal vaikselt nagu põldhiir nabra all. Minul aga oleks nii mitmel korral olnud soodsaid juhuseid, aga pidin nad käest laskma.“

„Mis sellest minule kõneled.“

„Sinule? Kellele siis? Kas me pole siis ajanud ühes äri?“

„Hea küll, mis on olnud, see on olnud. Milleks sellest siin kõnelda.“

Võõras kummardus Mardi lähedale.

„Ega ma kõnele ilmaaegu. Ka praegu oleks mul hea juhus. Küsin ainult, kas siin võiks midagi teha?“

Mart vaikus.

„Ma ütlen seda sinule. Kui sinust nüüd pole loota, ega mõnele teisele maksa lausuda sõna. Need teised on käärdid.“

„Mis sul siis oleks?“ küsis Mart, vaadates võõrale tungivalt näkku. „Mul ei oleks siis mingit hoidu peas, kui nüüd päisi-päeval.“

„Aga ometi — võib-olla oleks üsna hõlbus. On keni loomi. Kõrtsi otsas haopinu taga on seotud lattaia külge kolm. Keskmise eest võiks saada toreda tasu.“

„Kelle omad?“

„Need ostis Viluvere valitseja. Mees ise joob liiku.“

„Neil on vahid juures?“

„Pani küll poisi vahti, aga see kadus. Teab kus kargutab teine nüüd tüdrukutega.“

Mart jäi mõtlema.

Mõistus hoiatas. Teiselt poolt jälle tundis, kuidas äkitselt kadus rahu. Kas polnud tal vahest läinud korda kõige paremini, kui mõistus alul hoiatas? Kas pole vahest julgus kõige parem soodustaja kordaminekuks?

(Järg 14. lk.)

Jaan Vahtra

Martin Taevere

*Il faut aller aux champ, la Muse
est dans les bois.* Corot.

MIS on kunst? Mis on kunstiline looming? Kas tehniline oskus, tunne, või nägemus, või kõik kolm kokku?

Kunstiajaloolased ja kunstikriitikud oma enamuses tahavad oletada viimast, tuues selle põhjenduseks pikki seletusi, püstitades sõnarikkaid teooriaid. Ometi näitavad faktid kunstiajaloo, et sellised teooriad pole tihti midagi muud kui puhtsubjektiivsed mõtteavaldused, tingitud samuti — subjektiivsest arusaamisest. Kui võib kõnelda suure paatosega näiteks renessanssmeistrite suurest tehnilisest oskusest, nende värvimeelest, kompositsioonitundest, mis väljendub nende teostes, lastes oletada meistrite geniaalsust, siis — mitte väikesema paatosega võib kõnelda samuti ürginimese, Aafrika neegrite, indiaanlaste ja laste primitiivsetest joonististest ja maalidest, mis oma lihtsuses ja otsekohesuses on sageli meie instinktiivsele kunstimeelele lähemad kui mõni suure tehnilise oskuse varal loodud suurteos. Võib harduses nautida Beethoveni ja Wagneri võrratumaid heliteoseid, võib imetella autorite kõrgeid võimisi, kuid tihti võlub meid, tungib sügavalt hingesse hoopis lihtne rahvalaul, kuigi selles puudub mingi kunstiline seadeldus. Targad teoreetikud aga püüavad sellistel juhtudel väita: kõik oleneb vaatleja või kuulaja arengust, sest on loomulik, et vähearenenud isikule on lihtne väljendusviis ligem ja arusaadavam, ta instinktiivne tunne satub kergemini kontakti sellise primitiivse väljendusega, — kultuurinimese nõuded aga on ja peavad olema suuremad... Kuid siin tekib uus küsimus: kes on kultuurinimene ja milline on too kultuurinorm, mille varal kultuurilikkust kindlaks määrata, eriti kunsti suhtes? Sest tegelikus elus näeme, et kunstisõpru, kunstiharrastajaid ei tule otsida ainult n. n. kultuurinimeste keskel, vaid neid leidub igas rahvakihis, haridusastmele vaatamata. Ja kui võtaksime nii, et arvatavasti haritlaste klass on kunsti hindamises teadlikum ja sellega võimelisem õige hinnangu suhtes, siis näeme, kahjuks, et seegi oletus ei kaalu kuigi palju: pea igal neist on ühest ja samast kunstiväljendusest oma erinev, tihti hoopis lahkuminev arvamine, arusaamine. Seevastu näeme aga nende juures, kes oma kõrge kultuuriga just mitte niiväga kiidelda ei või, palju sügavamat kunstiarbastust, kuna nad annavad oma tunnete le vaba voli ega looda oma kultuurilikkusele, millest ustakse, et seda omades võib ka kunstiküsimus olla äärmiselt tark. Järelikult tuleb jääda selle juure, et kunst on tunnete asi ja mõistusega pole siin palju peale hakata. Kuna inimese tunnete avaldusvormid eriti kunstimeelte suhtes on väga mitmekesised, siis järelikult ka kunstimõisteid ei saa suruda mingi ühise formeli, üldise šabloonu alla. Ja igakord, kui kuski seda on katsutud teha, libiseb muusa kui nägematu vari tarkade teoreetikute eest minema, et teisel uuesti ilmuda, uuel, vahest koguni ennemnägematul kujul, olles niisama arg ja hirmuv kui ennegi. Võksime siinkohal märkida, kuidas möödunud aastajal kunstiakadeemiad oma šablooniliste töekspidamistega viisid kunstisõpetuse niivõrd kunstivõõrastesse

Martin Taevere

vormidesse, et sealt lõpuks kadus elav kunstihõng. Kunsti püüti teha mõistuse asjaks, mille väljendusel peeti ainuõigeks tarvitada akadeemilisi reegleid. Kõik, kes talitasid teisiti, kuulutati ketseriks.

Impressionistidel tuli pidada pikka ja visat võitlust, et tuua lämbunud kunstielu uut, elustavat õhku, väljastpoolt riiklikkude akadeemiade seinu, sealt nurmedelt ja metsadest, kus paistab elustav päike, mis kallab oma jumaliku värvidekiillust üle kogu taeva ja maa lugematu toones. Ja kui huvitav: uue, elava kunsti eest võitlejad tulid just nende ridadest, keda tark akadeemia tembeldas võhikuteks, diletantideks. Pole liialdus tänapäev öelda, et nende, tookord diletantideks arvatud eesvõitlejate väikesed ideed olid ometi niivõrd elulised, et vallutasid peagi kogu maailma kunstielu. Ja kes julgeks väita, et tänapäev kogu n. n. moodne maalikunst on sammugi kaugemale saanud Cezanne'i, Van Cogh'i ja Gauguin'i saavutistest?

*

Tulid meele need mõtted, kui vaatlesin Martin Taevere maalinguid tema kodus.

Martin Taevere? Kes ta on? Kas uustulnuk meie arvukas, vähemõtlevas kunstnikkudeperes?

Ma mäletan: see oli vist suvel 1915, kui olin tulnud Peterburist suvevaheajaks Võrru. Kohtasin Martin Taeveret seal, ta oli Võrus kohtunik. Tundsime teda juba varemgi, kui inimest, kel näis olevat huvi kunsti ja — kunstnikkude vastu. Tol suvel aga puutusime kokku

M. TAEVERE

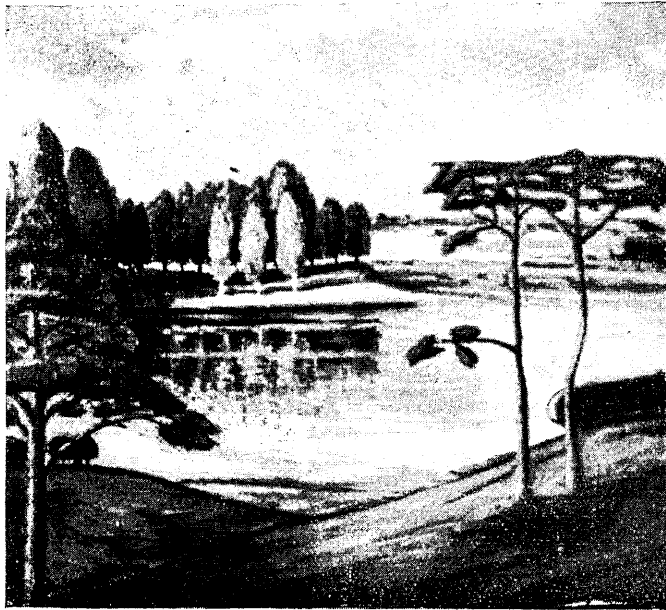
*KEVAD
VILJANDIMAAL*

M. TAEVERE

VIRU RAND — KÄSMU

O L I O N

MARTIN TAEVERE

SÜGISMAASTIK

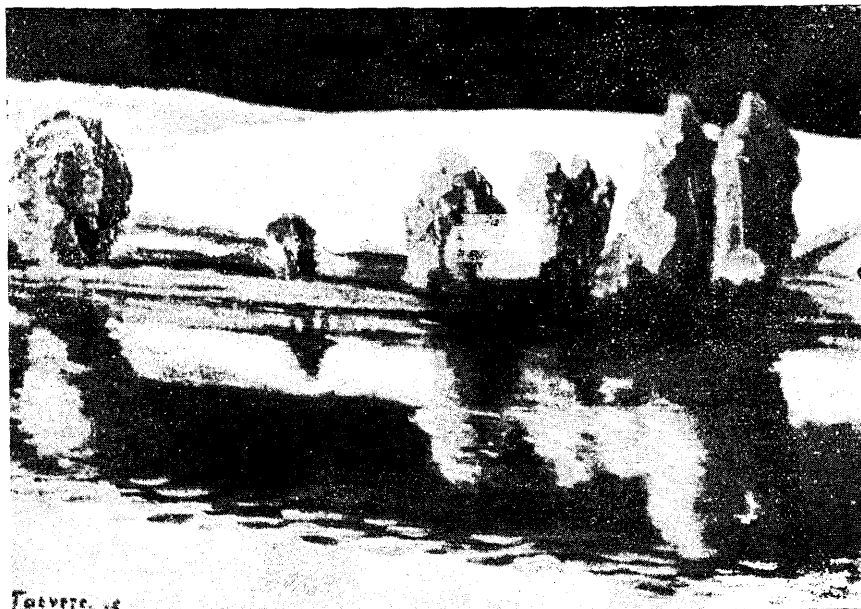
M. TAEVERE

OTEPÄÄ MAASTIK (Nüplijärv)

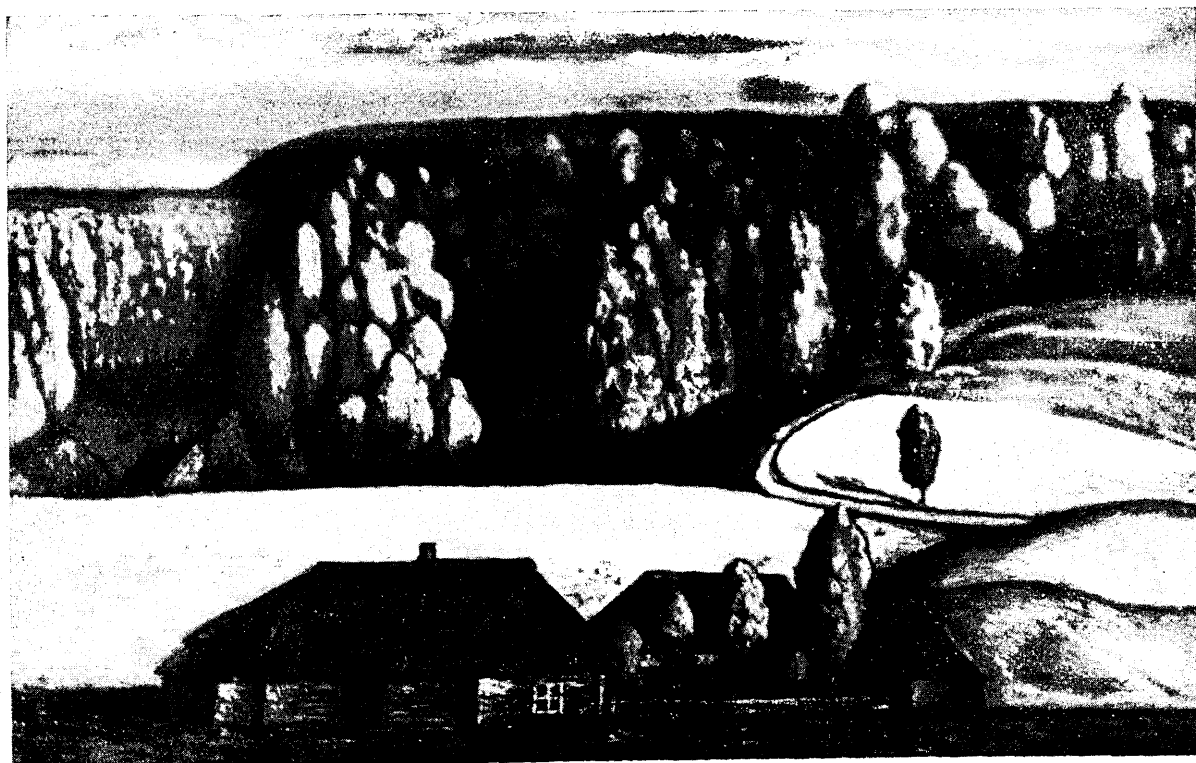
M. TAEVERE

NATÜÜRMORT

M. TAEVERE

KASARITSA (Pappjärv)

M. TAEVERE

KASARITSA MAASTIK

ED. OLE:
KEVAD

E. Kunstimuseumis

ED. OLE

SUPELRANNAL
Hasomini om.

ED. OLE

REISIJAD
E. Kunstimuseumis

sagedamini. Küllastasin üsna tihti tema suvekorterit linna ligidal, Kasaritsas, kaunite metsasalude ja maaliliste järvekeste piirkonnas. Hulkusin päevade kaupa Kasaritsas ringi, tegin mõningaid etüüde. Vahetevahel tuli kaasa ka Taevere, omast päevatööst vabal ajal.

Aga ühel päeval võttis ta kaasa värvid ja katsus maalida. Kui mind see koguni üllatas, seletas ta, et on teinud selliseid katseid varemgi, koolipoisipõlves Riias, maalides ikoonasid.

Istusime järve kaldal, vehkisime maalimist võidu. Ja tulemus oli, et Taeveregi etüüd sai üsna kena.

Sellest päevas peale jätkas ta maalimiskatseid. Kaebas, et joonistuseoskus on puudulik, teeb takistusi. Samuti ei tea, kuidas värvidega õieti toimida, nii nagu tahaks. Ent tehnilistest puudustest hoolimata olid ta maalikatsed kenad, mõjudes oma otsekohesuse ja lihtsusega, maalitud „väikeseks mõnusaaks äraolemiseks,“ nagu tähendas autor ise.

Järgmisel suvel — 1916 — sattusin jälle Võrru ja ka Kasaritsa, Taeverele külla. Kohtasin seal Konrad Mäge, kes oli Kasaritsas juba mõned nädalad elanud. Nägin Mäge esimest korda, kuigi olin temast kui kunstnikust ammu kuulnud. Kuid Mäe maalinguist polnud mul aimu, sest polnud neid varemgi näinud, kuigi ajalehtedes neist kui modern-asjadest üsna sagedasti kõneldi. Juhatus mulle seetõttu piinlik number, mis on küllalt iseloomustav nii Mäe kui ka Taevere suhtes. Istusime Taevere toas lõunalaual. Märkasin seintel rohkesti värskeid õlietüüde, mis sinna kuivama riputatud. Kuna nad väga sarnanesid Taevere etüüdiidele, mida ma näinud eelmisel aastal, siis arvasin oma lihtsameelsuses, et etüüdid ongi Taevere omad, ja tegin nende kohta kiitva märkuse Taevere aadressil. Tekkis piinlik vaikus, kus Mägi oli surmtõsine, kuni Taevere minu eksimuse seletas, et need polegi tema, vaid Mäe etüüdid, temal ainult seal nurgas paar katset tehtud na ajaviiteks...

Tõepoolest, minul oli väga raske vahet teha, sest tookordsed Mäe etüüdid polnud paremad Taevere omadest.

On läinud rida aastaid, on muutunud ja vaheldunud meiegi kunstielu, astudes aegajalt väikesi samme, peaaegjalikult küll joonistus- ja maalitehnika aladel. On muutunud ja vaheldunud enesegi maitse ja vaated, kuid kohates Taeveret ja tema väikesi maalilisi „äraolemisi“ uuesti, valdab ennastki ootamatult too „väike äraolemine“. Rida maalinguid õlis, formaadilt väikesed, värvilt elavad, tehnikalt primitiivsed. Lookleb nurmetee kollaste väljade vahel, mängleb kungaste rütm, seisavad madalalt ja raskelt majakesed, tukuvad kauguses metsad ereda päikese kollakas valgustuses. Seisab kõrge taevavõlv üle madalate metsade, ruttavad rahutumad pilverütkad, paenduvad künkal primitiivsed nurmekased. Uneleb vaikne suvepäev, hõõgub punane kaldaliiv kuumuses,

ujub kerge lainete rühm siniselt laheld, kaob põuasinasse valge puri kaugete sinirandade foonil...

Vaatled ja tunned tahtmatult sedasama, mis on tinnud nende autor, istudes kuski Kasaritsa künkal või kesk palavat suvepäeva lahe liivasel rannal. Vaatled ja unustad ära, et neid on maalitud ainult „väikeseks äraolemiseks“, igapäevsetest askeldustest vabal silmapilgul. Ei pane tähelegi, et pole neis toda kõrgekskiidetud tehnikat ja „kultuuri“, millede taha nii tihti peidetakse — seesmine tühjus. Tõsi, kohati oleks nõuda, et toon oleks võetud pehmem, pind kaetud sulavamalt, kontuur pisut rohkem elastilisem, kuid lastes mõjuda maalingu üldmõju unustad needki nõuded, — annad heameelega andeks „vead“, mida vahest märkabki vilunum silm.

Muide, Taevere, — kas on ta realist, impressionist, või — taevas hoidku! — koguni „modernist?“ Ei, ei — vist pole ta kunagi tahtnud saada mõneks -istiks, sest vist on ta olnud selleski teadlik, et ei ühegi kunsti voores ei seisa mingis ismis. Ta on oma etüüde maalitud nii, nagu ta neid motiive on näinud ja tinnud kesk elavat loodust, tal pole olnud ühtki muud eeskujut kui loodus oma tuhatpalgelises olemises. Ja — ta pole püüdnudki loodust kopeerida, sest vist on tedagi tabanud selle katse juures seesama takistus, mille üle kaebas Cezanne: „Loodust pole võimalik kopeerida, teda võib ainult ümberluua oma enese palge järele...“

Lahkud Taevere pildiküllasest toast, kus peale autori enese tööde ripub seinal ka kaks Konrad Mäe paremat maalingut, ja kuuled temalt, et ta maalimisega saab tege mist teha üsna harva: tihti läheb mitu aastat, kui jälle aega leidub sellist „väikest äraolemist“ ette võtta.

„J'ai ma petite sensation“, ütles Cezanne sageli, ja selles väikeses lauses väljendus kogu see geniaalne meister.

Taevere, ta pole neist, kes igal juhul püüavad oma katseid tuua avalikkuse ette — ei, ta on laiemale ringkonnale täiesti tundmatu — pole kunagi tema maalikat sed ulatunud väljapoole lähemate tuttavate kitsast ringi, sest ta pole ju ometi neist, kes hoolikalt vegeteerivad kultuurkapitali-kroonu karjamaal ja teevad „ismi“ võõraste šabloonide järele.

*

Tahaksin näha kunstnikke, kellel oleks peale tehnilise oskuse ka oma enese väike „sensation“ ehk „väike äraolemine“, nagu nii otsekoheselt lausus aastate eest Taevere.

Kuna meie ametlikud kunstinaütused, ehk „laadad“, nagu neid viimastel aegadel korraldab tark sihtkapitali-kroonu, on tihti hoopis lagedad tollest „väikesest äraolemisest“, siis jääb ainult soovida, et meie noorem kunstnikkude põlv katsuks tehnilise oskuse kõrval siiski leida ja väljendada ka seda väikest „sensationi“, mille üle oli uhke Cezanne ja mida instinktiivselt on aimanud Taevere.

Ning lõpuks nõuanne, mida nii paljuütlevalt soovitas Camille Pissarro'le Corot: „Tarvis minna väljadele — muusa on metsades!“

Hobusevaras (Järg 7. lk-jelt)

Ja pärast valmistas alati niisuguse teo kordaminek erilist rõõmu. See viis teda ikka enese väärtuse kõrgemalt hindamisele. Kus oli juba ette teada teo kindel kordaminek, kus polnud vaja riskeerida, seal tundus pärast hinges tühjust, sageli isegi tuskagi. Eriline julgustükk, see tiivustas hinge, manas nädalate möödudes meele tulles muige suunurka.

„Mis seal nüüd aru pidada,“ kuuldus võõra sosinaks vajund kõne. „Ma ütlesin, poiss ajab tüdrukutega ringi, valitseja ise joob liiku, kes seda paneb tähele. Päästad lahti, lähed kui tuul. Mine nüüd võta kinni, kellel võõral sellega asja, kes see seda nüüd panebki tähele. Ja kuigi ajavad taga, või nad saavad sind kätte. Ja pea meeles, mul on praegu soodus koht edasitoimetamiseks.“

Mart Palm tundis, kuidas ta mõtted sattusid hoogu. Ta ei suuda ometigi otsustada — ei saagi siin rahuliselt mõelda. Kõrtsikära eksitab teda. Ühelt poolt meelitas teda see katse, teiselt poolt tundis ta hoiatust: päsi-päeva ajal laadarahva hulgas! Kas see poleks meeletus.

„Oota veidi!“ tähendas ta võõrale. Ta tundis, kuidas vajab värsket õhku, tuult palge vastu, mis teeb selgeks pea, nii et saab otsustada, mida ette võtta.

Mart Palm väljus kõrtsist.

Väljas oli laadalärm ja sumin võtnud oma alla kogu laotuse. Olid jätnud hoolsadki laokile oma asjad, taarusid jalad, jahvatasid suud.

Ah seal olidki need kolm looma seotult lattaia külge. Õieti oli hinnatud seda keskmist. Kuidas küll mänglesid musklid tema noores lihas, kuidas seisis ta kael toredasti keerus ja kuidas laienesid ta paberõhukesed ninasõõrmed. Võis ometi aimata asjatundmatugi, et sellega võis kihutada mööda teed, nagu tuulispea tormab suvisel palaval päeval. Ja kus ongi siin teist, kellega võiks jõuda talle järele.

Noor loom nagu oleks mõistnud Palmi mõtteid. Oma tarkade silmadega vaatas ta ainiti lähedalseisvat võõrast meest.

Mart Palm ei jaksanud lahti kiskuda oma vaadet lattaia külge seotud loomast. Kui ta kargab selle selga, mida katab tihe lühikene karv nagu hoolega siledaks soetud samet, kuidas ta kihutab siis üle väljade nagu väledate pilvede vari. Tuul kohiseb ta kõrvus, tolmu-pilv kerkib ta järele ja siis kõneldakse: ta kadus üle välja nagu vaim. Ta sõidab salateedele, kus kaovad kargesel maal jäljed. See oleks kordaminek, milliseid ei leia temagi palju oma elust.

Nüüd tundiski Mart Palm oma hinges elevust, nagu oleks ta juba kihutanud üle välja. See võitis niivõrd võimsalt ta tähelepanu, et isegi summutas ta kõrvus laadakära ja ei lasknud pilke ümber eksida eemal lainetavas rahvavoolus.

Ta astus nagu haige tagasi kõrtsituppa, nagu inimene, kes hoopis ära enesest ja nüüd nagu pime tõukab siia ja sinna vastu.

Talle astus vastu võõras.

„Nägid? Mis mõtled teha?“

„Joovad nad veel liiku?“

„Joovad. Ei nad lahku vist niipea. Aga kui teed, siis tee varmalt. Nüüd oleks kõige parem aeg.“

Närvlikult haaras Mart Palm õlleklaasi. Võimsalt kiskus ta paberisse keeratud tubakast suitsu. Ta viskas

selle. Mis teha? Veel löi ta korraks kahklema. Aga jällegi nõrgenes hoiatav hääl. Sa kardad? See on ju tõsi — iga julguseaheer võib ju öösel karjamaalt viia hobuse. Mis seal siis vajagi osavust: aja loomal valjad pähe ja sõida rahuliselt mööda postmaanteed. Või mis osavust ja julgust on sealgi vaja, kui varastad hobuse tallist. Aga siin — see oleks ikka tegu, millest kõneleks kogu kihelkond aastaid. See võib ka nii juhtuda, et teda ei märgatagi, tule või pärast tagasi ja joo rahulikult tühjaks oma poolelijäänd õllepudel.

Siis öeldakse: küllap kurat ise on tal abiks, nii et tal võimalik on ennast muuta nägematuks. Miks siis ei nähtud, kui ometi vaatamas olid tuhanded silmad.

Mart Palm kargas püsti. Kui ta kallast veel omale klaasi õlut, värises ta käsi.

„Sa tead, kuhu ta ööseks viin?“

„Tean, tean,“ sosistas võõras. „Tulen kohe pimedal kannul järele — siis näeme.“

Juhtub ummistuma jõekoole, haarab voog uue tee. Kaob ka harilik kõrvale ammuigi tuntud mühin ja uuel teel omandab voog hoopis teiselaadilise kohina.

Ka siin langes midagi võimsalt laadalärmi voogu, mis paiskas ta kõrvale tallatud teelt.

Kõrtsi poolt hüüd: „Hobusevaras!“ pani laadarahva voogama kõrtsi poole, nagu vali tuul tule kuivas kulus surub hoogsalt ühele poole. Praegu alles kramplikult tüdrukute ümbert kinnihoidvad poiste käed langesid valla, pudukauplejate sõrmed kangestusid ostjale paki nõõrimisel, vaikisid harmoonik ja leierkast, isegi kivil istuva pimedal kerjuse kuusepuust värvimata kannel vaikis.

Hüüd „Hobusevaras! Hobusevaras!“ löi hetkeks tarduma kogu laada elu. Kuid peatselt ajas jalule uus hiiglane ja see langes, rühkis, jooksis kõrtsi poole. Lükati eest nõõrad naised, paisati ümber teel ees olevad vankrid, jäeti katki pea sobimiseni jõudev kaubitsemine — jooksti, tormati sinna, kust kuuldus hüüd: Hobusevaras!

Aga mine püüa kinni tuul. Otse kangestas see vaatajaid, mis nad nägid. Kas puutuvad selle looma jalad veel maa vastu? Vaadake, kuidas ta kaob ühes tolmu-pilvega! Veel mõni hetk, ja siis jõuab ta Lustivere metsateele.

„Kihutage järele! Kihutage! Võtke kinni!“

Nõnda hüüdsid sajad häälled.

Mõne silmapilgu möödudes vabanesid üksikud noor-mehed nähtu võlumõjust. Nad kargasid hobuste selga ja hakkasid taga ajama hobusevarast. Aga niisugustega nüüd jõuad — lihtsalt nalja asi. Veel veidi — ongi kadunud ja küsi siis, missugust metsateed ta läheb.

Vaevalt on võimalik arusaadavaks teha kirjelduse varal hobuse hirnumist, mis kuuldus kisendavana üle laadaplatsi. Lattaia külge jäänud seltsiline katkestas ratsmeid ja hirnus uuesti veel võimsamalt. See oli küllalt sedavõrd võimas, et köitis ümberseisjate tähelepanu, tekitas teistes hobustes rahutust. Kes mõista soovis, kas ei kuuldud sellest hirnumise heledast värisest helist lõpimatut igatsust, kutset, võib-olla isegi suurt valu. Ikka hirnus ta uuesti. See oli talle niivõrd raske, et suruskü iga karva otsa higipiisa.

Nüüd ta tõmbas veel kord jõuga, ja katkesid rats-

Joh. Aavik

Laulupidude maania

Pidades küsimust küllaldaselt tähtsaks, avaldame alljärgneva kirjutise, kuigi autori kõigi väidetega ei saa olla nõus.

Toimet.

Laulupeod! Möödunud suvel üle 15 kohaliku laulupeo: Viljandis, Rakveres, Avinurmes, Nõmmel, Kuusalus, Valgas, Keilas, Tartus jne. Viimane kujunes ülemaailseks üle 10000 lauljaga! Ammuks oli Tallinnas — a. 1928 — veel kõigil värskelt meeles, nüüd varsti kolme aasta pärast jälle (a. 1933). Tuleval aastal (1931) maakunna laulupeod Kuresaares, Viljandis ja Narvas, ja laulu- või muusikapäivi olevat ette näha umbes 20—25!

Laulupeod! Jälle laulupeod! Ikka laulupeod!

Kas nendega mitte liiali ei mida, kas nad ei muutu ka mingiks juba selle ainsa oma rohkuse tõttu eitavaks nähtuseks, kahjulikuks asjaks, millele tuleb tõsiselt ja energiliselt hakata piire panema?

Endised laulupeod enne iseseisvust, alates 1869-ndal aastal, eriti ärkamisajal ja veel 90-neil aastail, olid suure rahvusideelise ja rahvuskultuursuse tähendusega ja muidu üldse väga sümpaatilised. Need olid kui mingid eesti rahvusparaadid, piduhetked, kus massiline kokkuvool ja koostöö end demonstreerisid ja andsid mingi julgustava rahvusolemasolu esiletõstvat ja allakriipsutavat nähtuse. Ja ka rohkearvulised eesti laulukoorid linnades ja külates, mille liikmed koosnesid enamjaos lihtinimestest ja mida juhatasid malbed rahvakoolmeistrid, köstrid või muud seltsitegelased, mõjusid kultuuristavalt, õpetasid teatavat koostöö distsipliini, mõjusid muusikaliselt harivalt, peenendades muusikalist maitset, ava-

des keerulisema harmoonia ning modulatsiooni ilusid. Laulud olid lauljate arusaamise ja tasapinna kohased, seega lauljaile armsad, nii et nad neid meeleldi ja naudivat laulsid. Ühtlasi laulukoorid olid suureks teguriks ka tol ajal algava eesti seltsielu ning seltskondliku läbikäimise arendamises. Lauluproovidel käidi koos (maal isegi kauge maa tagant ilma jalgratasteta), harjuti avalikult üles astuma, pidudel esinema. Maa kultuuristus oma väliseis kombeiski seeläbi.

Kuid kuidas on nüüd? Kas nüüd ka veel on ülekaalus need positiivsed väärtused? Mulle tundub, et mitte enam ja et asemelle on astunud rida pahesid ja ebakohti, mis nüüd moodustavad ülekaalu — kindlasti.

Kõigepäält: rahvuspoliitiline moment on peaaegu kaotand oma tähtsuse. Ja kuigi teda veel natuke on, siis on see maetud päälekuhjuvate pahede alla, et see enam ei pääseks mõjule. Need pahed ja ebakohad on järgmised.

1. Majanduslik kahju: reisid kaugelt laulupeolinna, sellega ühenduses olevad kulud, viidet tööpäevad, selleks puhuks ekstra valmistet uued riided, tualetid, muud väljaminekud, toitmine, alkohol, veinid, kõiksugu ostud, mis muidu oleksid tegemata jäänd, kusjuures ostetakse välismaist riidet, tualett-esemeid, millega jällegi uusi välisvaluuta hulki välja valgub.

2. Tervislik kahju: reisivintsutused, magamata ja poolmagamata ööd, higistamised kuuma ilmaga, tõmbetuuled, väsitavad püstijalal seismised tundide kaupa ja enne kõike tolmu, tolmu, tolmu! Tolmu sisseneelmine sõidul ja linna uulitsail, laulupeoplatsil. Pikis rongkäi-

Hobusevaras (Järg 14. lk-jelt)

med. Ta tõstis kõrgele oma uhke pea, suureks paisusid õhku hingeauru ohtralt väljapillavad sõõrmed ja heledal hirnumisel pistis ta järele jooksmata tuulekeeruna.

Aganäete, hobusevaras jääb seisma! Ootab ta meeleu tagaajajaid? Oh ei. Püsti kargab hobune ta all, isegi tagasi on ta pöörnud. Eks näe seda ometi igauks: ta lööb armetult looma, aga see tikub tagasi. Võib-olla ongi ta kiskunud suuraudadega veriseks ta õrnad huuled.

Kõigest paarsada sammu — siis oleks mets. Ei taha ta loobuda oma saagist. Aga ta jõud on nõrk võitlemiseks loomaga. See pääseb juba tagasi — võib-olla rauges hobusevarga käte jõud. Viha teeb ta meeletuks, riisub isegi ettevaatuse. Jagab metsikuid hoopes. Aga võitlus ei kesta kaua. Loom tõuseb püsti ja pillab seljast hobusevarga.

Lustlikult kareldes jookseb ta seltsilisele vastu.

Tee tolmu ulatuvad vallapääsnuud ratsmed.

Eks ole nüüd hobusevargal aeg põgenemiseks. Isegi seisatuma on löönud tagaajajad. Pääses ju ometi loom valla. Aga eks nähta eemalt, kuidas hobusevaras püüab tõusta — aga langeb tagasi. Nüüd nähakse: ta püüab roomata metsa poole, aga pea jääb uuesti seisma. Miks ta ei põgene?

Ta ei saa, sest kukkudes on mürdunud jalg. Ega ta tunnegi valu, aga ta keha on muutunud niivõrd rän-

gaks koormaks, et seda ei suuda liigutada paigast mingisugune jõud.

Ta näeb nüüd seda isegi, et need tulevad seal karja kaupa. See on nagu mingi pilv, mis matab ta oma alla.

Nüüd kuuleb ta häält. See on nagu marukohin, mis paneb metsas kõikumata põlised puud, nagu veevoog, mis kisub maha kaldad ja purustab tammid. Ta tunneb, kuidas teda kinni haaratakse, kuidas teda lõhki kistakse. On nagu oleks ta jäänd kusagile vahele, mis teda ähvardab suruda puruks. Nüüd on — veel ta tunneb — nagu peaks tema küljest ära kistama liha tükk-tüki järele ja see loobitakse laiali kogu ilma mööda.

Nüüd ei tunne ta enam midagi.

„Ärge lööge surnuks. Anname politsei kätte.“

„Mis kuradi politsei! Tore! Istub nädalat paar ja siis uuesti jälle tallikuks kallal.“

„Ah kahju vist! Andke, nii et meeles peab eluaeg!“ Sadas hoopes; rusikatega, saapakontsadega.

Maaslamaja näo alla tekkis tolmuusele teele mustjas-pruun loik.

„Näe kuradit, ega lausu sõnagi! Vähe veel!“

„Oi, nendega on paras, mis tõite aia seest!“

Mitu hoopid. Võib-olla viiskümmend. Võib-olla sada. Hatule olid kistud riided, urmne silmnägu. Rohkesti valgund verd ei suutnud ära juua kuiv teetolm.

kudes vahetpidamatult paksu tolmupilve sees ja selle sissehingamine tundide kaupa. Nii mõnigi on tiisikuse- eod või muu haiguse laulupeolt kaasa toond ja enneaegu hauda varisend. Laulupeo Molohh nõuab tingimata iga kord oma inimohvreid!

3. Kõlbeline kahju. — Laulupeod kahtlemata eden- davad lõbukultuuri, kergemeelsust, sugulist lodevust, sest seda toob kaasa tihe ja paratamatu promeskuiteet sõi- tudel ja öömajades. Kahtlemata on nii mõnedki väära- tused pandavad laulupidude arvele.

4. Seejuures on laulupidude muusikaline väärtus langend tähtsusetuseni alla, osalt peaaegu negatiivseks muutudes. Esiteks on laulude ettekandmine nii suurte laulukooridega — 10.000 lauljat ja üle selle — mõttetu ja absurdne. On öeldud, et 1500 lauljat või 12.000 laul- jat — on täiesti seesama lähedalt kuulates. Ja kui laul- jaid juba ühe tuhandegi ümber, siis ei ole lähedalt — lahtise taeva all — muud kui isesugune kahin, mühin; selget, kontsentreerit hääle kõlavust sääl kuuldavalle ei tule. Mingisugune loodusjõuline nähtus. Kunstilist peenust, individuaalist ekspressiooni pole sääl ollagi. Ja kümnetuhandepäist laulukoori peaks tõesti kuulma mitte laululava ees, vaid vähemalt kilomeetri kauguselt.

Teiseks valitakse nüüd laulupidude lauludeks väga ebakohased laulud — raskepärased, keerulised, kus ei ole peaaegu ühtki selget, ilusat viisi (seda ei tohi enam olla), vaid ainult mingisugused akkordide järgnemised, palju kromaatilisi käike, keerulisi modulatsioone ja dis- harmooniat. See on praegune modernitsev maitse. Meie komponistid komponeerivad peaaegu ainult selliseid laule, sest nemadki tahavad ajavooluga sammu pidada, võimalikult koguni esimesed olla välismaisile tooniand- jaile järelsammujate hulgas. Säärased laulud aga on suure koori raskepäraselle ja paindumatumalle müra- kalle, mis koosneb päämiselt maakooridest, rasked laulda. Ei lauljad ega publik saa neist lauludest aru ega tunne neist mingit mõnu, vaid kuuldakse ainult välist hääle müha, vahitakse lauljaid ja publikut. Säärased laulud laulupeoprogrammis on surnud numbrid, ainult moe pärast.

Ja sääraseist absurdsest ebakohaseist lauludest oli koostet viimase üleriikliku Tallinnas peetud (a. 1928) laulupeo programm. Sellest kavast mainitagu eriti tüü- biliste näidetena J. Simmi „Kodu viis“, M. Saare „Va- luvõtmise laul“, C. Kreegi „Meil aiaäärne tänavas“ (meeletus ja absurdus oli sääraseid laule valida mass- koorile, millele need põrmugi ei sobi), aga osalt isegi Juhan Aaviku „On ilus Eestis elada“ ja E. Aava „Lau- lik“. 9-nda (a. 1928) laulupeo programmis ei olnud õigu- poolest ühtki tüübilist masskoori laulu, välja arvatud vahest vana meistri Tärnpuu oma.

Jah, kus oli programmi toimekonnal aru pääs, et ta seesugused laulud võttis üldkoori lauluprogrammi! Siin kahtlemata polnud ajedeks mitte muusikalised ja kunsti- lised kaalutlused, vaid hoopis vähem ideaalist laadi mo- tiivid (isiklikud tutvused heliloojatega jne.).

Ja ettenähtavasti tehakse tulevase üleriigilise 1933-nda a. laulupeo kava koostamisel sama viga: valitakse jällegi samasugused rasked ja ebakohased laulud. Loo- mulikult: samad heliloojad, samad koostajad, samad tegelased, sama vaim*).

Suurtele tuhatpäistele laulukooridelle sobivad ainult

lihtsad, lihtsa- ning selgejoonelised laulud mingisuguses lapidaarses ja monumentaalses ja lihtsajoonelises stiilis, ei milgi tingimusel aga mitte mingisugused keerulised, rägastikulised heliseptsused. Selles mõttes olid ärka- misaegiste laulupidude laulud palju mõistlikumalt ja otstarbekohasemalt valitud.

Et aga nüüdsel ajal sääraseid raskeid ja ebakohaseid laule siiski valiti laulupeo lauluprogrammi, siis oli selle põhjuseks arvatavasti autorlik auahnus: iga elav eesti helilooja tahtis end lauldavaks teada üleriigilisel laulu- peol. Ja suur hulk heliloojaid olid ise koorijuhid. Va- lides programmi oma komponeerit laule, pidid nad seltsi- meheliikkuse pärast sekka võtma ka oma kolleegade omi, kes mitte ei esinend juhatajaina. Päälegi makseti mui- dugi iga lauldava laulu eest heliloojale autorihonoraari! Seega veel üks põhjus lisaks.

Kui laulupidudel seega nii palju eitavaid külgi ja kui nad on nimetand selle tähenduse ja tähtsuse, mis neil oli rahvusliku ärkamise ajal (60-ndail, 70-ndail, 80-ndail ja veel 90-ndail ja 1900-ndailgi aastail), miks siis just nüüd iseseisvuse ajal peetakse neid nii rohkesti? Mis motiivid, millised kaalutlused ajavad seda tegema. Arvan, et järgmised:

1. Lauljate Liidu eesotsas seisvate muusikameeste auahnus, kes neid laulupidusid korraldavad ja kelledest mitmed ka juhatajaina esinevad, ja üldse need, kelle laule sääl ette kantakse, või kes ettekandeid juhatavad, sest nad saavad sellega silmapaistvad olla, lehtede kõne- aineks, päevakangelasiks tõusta, kellede pildid ajalehis ilmuvad.

2. Üksikute maakundade tegelaste auahnus, kes üks- teise võidu tahavad toime panna oma maakunna-laulu- pidusid.

3. Suured summad rahalist tasu, mis üldjuhatajad lasevad endile juhatajate eest maksa (nii makseti a. 1928 üleriigilise laulupeo ettekannete juhatajate eest koori üldjuhatajatele, keda oli kolm, igähele 50.000 senti, pasu- nakoorida üldjuhatajatele 35.000 senti, kokku 185.000 senti + sõidu- ja päevarahad eelproovide puhul, mis kokku moodustasid veel palju suurema summa; sest tasu üksiku eelproovi juhatajate eest oli 5000 senti, ja neid eel- proove peeti palju).

Meenutagem, et ärkamise aja üldjuhatajad tegid seda omal ajal tasuta, milline asjaolu nende tegevusele ja kogu ettevõttele andis veel ühe lisa-idealismi mo- mendi.

4. Paljude lauljate soov sõita maalt linna või pro- vintslinnast päälinna odava hinnaga või võimalikult ko- guni seltsi kulul; uute tutvuste, uute elamuste võima-

*) See oli kirjutet enne tutvunemist 10-nda (1933-nda aasta) üldlaulupeo kava ja nootidega. Nüüd on viima- sed meil käes: „Eesti 10. üldlaulupeo laulud“ (Tallinnas, 1930. Eesti Lauljate Liidu väljaanne), ja meie aimused ning kartused osutuvad õigeiks. Nagu sellest raamatust näha, korratatakse eelmise laulupeo eksimusi. Sääl on järgmised laulud kindlasti ebakohased suurele laulupeo- koorile: V. Nerepi „Saarlaste laul“ (sisuliselt tühine ja ka keeleliselt oma oa-ga Saaremaa üldkeelele mitte- vastav; ei sobi üldse laulupeo ühiskavasse), M. Saare „Hommikulaul“, R. Pätsu „Sarvelaul“ ja osalt ka veel mõned teisedki. Tuleb aina imestada, et sääraseid eba- lauletavaid laule on kavasse võetud — kõige eelmiste laulupidude kogemuste kiuste.

lused, igatahes näha midagi harukordist, saada vaheldust jne.

5. Ka linnavalitsused ja ärimedhed näevad meeleldi laulupidusid oma linnas ja soodustavad neid, sest sinna kokkuvooland lauljad ja publik jätavad linna hulga raha, mis on õigupoolest see kõige teretulnum piduvõõras igas laulupeolinnas.

Üldse auahnus ja raha — mõlemad vähe idealistlikud — need on need kaks päätegurit, mis panevad praegusel ajal korraldama laulupidusid otse tüütuseni rohkesti.

Seepärast peaks hakkama tõsiselt kaaluma, kas ei tuleks neile pisut piire panna. Siin peaks ka valitsus ükskord aru saama selle tegutsemise liialdusest ja kahjulikkusest. Kõigepäält peaks valitsus ära keelma liig sageda laulupidutsemise. Üleriigiline laulupidu pandagu toime ainult iga kümnes aasta, ja ka maakunna laulupeod ei tohi korduda lühemate kui 5-aastaste vaheaegade tagant, nagu ongi seda mõnelt poolt ajalehis mõistlikult ette pandud.

Teiseks ei peaks siitpääle enam välja mindama suurele lauljate arvule (5.000, 10.000, viimaks koguni 15.000 ja 25.000 lauljat!!!), vaid piirduda väiksemaga. Üksikud koorid tulgu pidudelle ainult oma paremate lauljatega, ja samuti ainult paremad koorid, nii et üleriiklikust laulupeost osavõtivate lauljate arv milgi kombel ei ületaks 2.000. Sellest on enam kui küllalt.

3. Edasi, ühendet kooridega ettekantavaiks numbreiks valitagu ainult 5 või 6 laulu, ja needki kõik lihtsajoonelisemad oma vormilt, nii et kerged on ära õppida ja laulda. Keerulisemaid ja raskemaid laule kandku ette üksikud koorid või ainult mõnesajapäiste kooride koondised mingisuguseina võistlusettekandeina.

4. Laulupidude ajal olgu veel rohkem kõiksugu soolottekandeid nii kodumaiste kui ka mõnede välismaiste kunstnike ja solistide poolt, keda viimaseid tuleb selleks puhuks eraldi kutsuda. Siis saavad maa- ja provintslinnade elanikud kuulda ka tõeliselt paremat muusikat, siis seega laulupeod võiksid mõjuda muusikalist haridust ja maitset edendavalt laiemaiski hulkades.

Kui öeldakse, et laulupidude korraldamine, ainult pikemate vaheaegade järele ja osavõtjate arvu piira-

mine tõkestab lauluharrastust ja vähendab muusikakultuuri, siis on see eksitus. Otse vastupidi: nagu juba ülal seleteti, mõjuvad sellised massilised esinemised laululavadel ja veel nii ebakohaste lauludega ainult allakiskuvalt muusikalise kultuuri suhtes. Muide, rahvas ei lähegi laulu kuulamise huvist neile pidudelle, vaid seks, et ka kaasas olla selles suures rahvakogumises, selles päeva-sünnimuses, ja näha nii harukordist määratumat rahvamõllu. Sinna sõitmise ajedeks on enamasti uudishimu ja karjainstinkt: kus palju on, sinna koguneb ikka veel juure. „Kui paljud mu tuttavad sõidavad, miks mina pean maha jääma? Ma tahan ka sääli juures olla.“

Laulupidude perioodide pikemaks määramine ei takista vähimatki laulu- ja üldse muusikakultuuri meie rahva seas, vaid, vastupidi, soodustab seda, kõigepäält sellega, et vähemaks jääb laulupidude ebamuusikaline ja ebakunstileline külg, mis mõjub labastavalt ja allakiskuvalt ja üldse kahjulikult. Mis puutub koorilaulmisesse, siis võib seda teisel teel palju loomulikumalt õhutada ja edendada. Kui ühendet koorid võivad maakundades kokku tulla vaid 5 aasta tagant, siis keegi ei takista üksikuid koore tulemast linna või alevisse andma oma kontserte ja ette kandma oma hästi kätteõpit laule, mis on kätte õpitud palju suurema hoolega kui karjaliseks esinemiseks, sest et nüüd üksik koor ise peab enda eest väljas olema ja kontserdi kordamineku eest vastutama. See vast arendab ja peenendab koorilaulmist ja tõstab selle taset.

Siin võiks mainida, et 9-ndal laulupeol, nagu iga eelproovi juhataja teab, suure vaevaga saadi alles viimseil proovel nii kaugele, et raskemad kohad tehniliselt enam-vähem läksid. Ettekandest, lauluilust polnud juttugi.

Nii kaua aga kui neid muutusi ja parandusi meie laulupidude korraldamises ei tehta ja kõik jääb endiseks nagu on olnud viimasel ajal, tuleb mõistlikumal ja arusaajamal publikul ja rahva osal sellele väärnähtusele reageerida sellega, et sääraseist laulupidudest eemale hoitakse, neid boikoteeritakse. Näevad korraldajad seda, küll nad siis ise loobuvad senniseist meetodidest ja hakkavad mõistlikumalt toimima.

M. TAEVERE

NATÜÜRMORT
ÕUNTEGA

E. G. A.

AMANDUS ADAMSON

KÄESOLEVAL kuul möödus 75 aastat kujur Amandus Adamsoni sünnipäevast, millise tähtpäeva puhul esitame alljärgneva ülevaate meie kunsti teerajaja eluvõitlusest ning saavutisist.

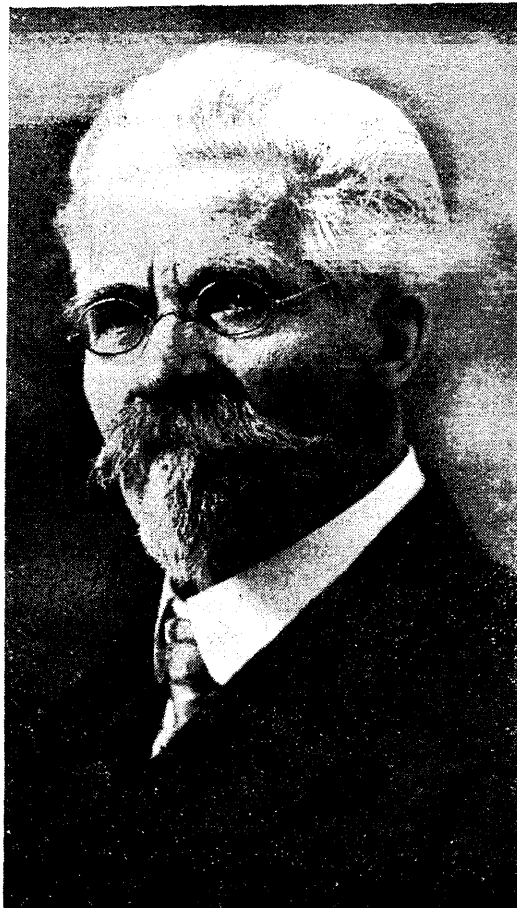
*

Kaugel maailmaaskeldusest asetseb kivisel, järsult langeval rannikul väike Paldiski linn. Sellel rannikul ühel tormisel sügiskuu ööl lained viisid ära Adamsoni isa, kes põlvnes juba 17. sajandist Saaremaal elavast rootsi meremehe perekonnast. Kunstnik Amandus Adamsoni lapsepõlv oli raske, sest kapten Adamson sõitis aastal 1858 Ameerikasse ega olnud talle antud sealt kunagi tagasi pöörduda. Amandus elas enamasti oma vanavanemate juures Paldiski lähedal Uuga-Rätsepa talus, kus ta 1855. aastal oli sündinud. Poisike veetis sageli tunde järsul rannikul. Juba tol ajal tal pidi olema omane sund kujutada, sest alati ta kandis endaga kaasas noakesi, tükkidest savi või puud, et nähtut voolida või nikerdada.

Kui Ameerikas puhkes kodusõda, mobiliseeriti kapten Adamson, kes viibis tol ajal parajasti oma laevaga ühes Põhja-Ameerika sadamas, põhjariikide väkke.

Kirju ja rahasaadetisi sellest ajast peale enam ei tulnud, vanavanemad surid, ja et lastele leiba teenida, pidi ema otsima õmblustööd. Härra von Rammi eestkostel ja hoolitsusel pääsis Amandus Tallinna rüütli ja doomvaeslaste kodusse.

Vabadusega harjunud poisikest rõhus kojuigatsus, kuid saades õhutust ühelt vanemalt kaaslaselt töötas ta viimasega vabadel tundidel võidu, temast nikerdamises peagi ette jõudes. Isegi õppetundidel poisike ei suutnud loobuda armsakssaanud tegevusest, ja nii õpetaja Bergman avastas ühel päeval Adamsoni laua all puulõigete kogu. Õpetajale ei jäänud väikese Amanduse suur and tähele panemata, ta vabastas tema maja- ja aiatöödest ja hankis talle ühe Tallinna kunstikaupleja kaudu modelle, materjali ja müügi võimalusi. Alles kümne-aastane, teenis Amandus Adamson ise endale rõivad ja raha, et käia asutisest õppimas ühe tuntud joonistusõpetaja juures. Tallinna aadel ostis poisikeselt tema lõiked, ja kuberner koguni lubas poisile, et aitab tal hiljem pääseda Peterburi Kunstide Akadeemiasse.

Prof. Amandus Adamson

A. Adamsoni perekond. Vasakult paremale: A. A. abikaasa, poeg esim. abielust, tütar (noorem), vanem tütar esim. abielust, prof. ise

Amandus Adamson

Sõjaviletsus

Sellest ajast see suur mõte vaevas üha Amandust, kellele karmi asutise nüpelgavalitsus pikapeale hakkas muutuma järjest rõhavamaks. Kord ülekohtuselt karistatud ja ilma jäänud tööriistust, põgenes ta paari mõtteomase kaaslasega laeval Peterburi ja läks, väike pärnapuust jumalaema kaenlas, Kunstide Akadeemia kantseleisse. Tööd imeteldi ja lasti teenijal poisikest talutada läbi muuseumi ruumide. Kogu see toredus ent jättis Aman-

duse jahedaks, ta küsis pettunult: „Kas ei ole siis midagi puust?“ Kui teenija ta küsimusele vastas eitades, läks Amandus tagasi oma kaaslaste juure, et ühes nendega matkata Moskvasse. Kuid teel eksides ta otsustas järgmisel laeval pöörduda tagasi Tallinna.

Näis, nagu saatus mõtleks nimelt nüüd hästi Amandusega, sest ammu kadunud isalt saabus New-Yorgist (Järg 25. lk.)

Voldemar Vaga

J. D. Ingres

(1780—1867)

KÄESOLEVA aasta 29. augustil möödus 150 aastat kuulsalt prantsuse kunstniku Jean Dominique Ingres'i (loe: äängr) sünnipäevast.

18. sajandi lõpul ja 19. sajandi alul valitses kunstis vool, mida nimetatakse klassitsismiks. Selle voolu tähtsaim põhimõte oli lahtiütlemine barokk-rokokoo liialdatud rahutusest, maalilikusest ja liikumisest ning püüde rahu ja tasakaalu, lihtsa ja suursuguse ilu poole. Eeskujuks võeti antiik-kunst, kuna leiti, et just antiik-kunstis olevat kehastunud see suursugune, klassiline ilu kõige täiuslikumalt. Klassitsistlikkude teooriate kõige järjekindlam elluviija maalikunstis oli Louis David (1748—1825); klassitsistlikku kooli kuulub ka Ingres, kuigi ainult tingimisi.

Ingres sündis Lõuna-Prantsusmaal Montauban'i linnas tähtsusetu kunstniku pojana. Õppis alguses isa juhatusel, siis Toulouse'i kunstikoolis ja lõpuks Pariisis eelpool mainitud David'i ateljees. A. 1806 sõidab Ingres Prantsuse valitsuse stipendiaadina Itaalia, kuhu jääb 18 aastaks, elades alguses Roomas, pärast Florentsis. Tal tuli siin ajuti võidelda majanduslike raskustega, sest nagu pea kõik 19. sajandi suuremad prantsuse kunstnikud, nii pidi ka Ingres kaua kannatama mittetunnustamise, laiemate ringide ükskõiksuse ning arvustajate vaenulikkuse tagajärjel. Pööre ses suhtes tuleb a. 1824. Sel aastal esineb Ingres Pariisi näitusel suure tööga *Ludvig XIII. töötus*, mis tekitas pea kõikides ringides üksmeelse entusiasmi. Tunnustatud kunstnikuna asub Ingres nüüd Pariisi ning jääb sinna kuni a. 1834. Need 10 aastat, mis Ingres veedab Pariisis, on võib-olla kõige viljakam ajajärk tema elus. Neid aastaid iseloomustab ühtlasi ikka teravamaks minev vastuolu ja võitlus tärkava romantilise voolu ning selle juhi Delacroix'ga.

Mitmesugused asjaolud — väiklased prestiiži küsimused, peamiselt aga külm ja koguni eitav vastuvõtt, mis sai osaks Ingres'i kaua viimisteldud maalingule *Püha Symphoriuse martüür*, andsid Ingres'ile tõuke a. 1834 järele Pariisist lahkuda ning uuesti Itaalia asuda — Rooma prantsuse akadeemia direktorina. See teiskordne Itaalias viibimine kestab 7 aastat, kuni a. 1841. Need aastad olid võrdlemisi vähe produktiivsed. Ingres pühendas palju aega kõrvalisele tegevusele — õpilaste juhendamisele, seltskondlikule elule jne.

1841 tuleb Ingres uuesti Pariisi tagasi ja jääb siia elu lõpuni. Kuigi vastuolu romantikutega ikka teravamaks läheb, on Ingres'i seisukoht prantsuse silmapaistvama kunstnikuna ja klassitsistliku kooli juhina nüüd siiski lõplikult kindlustatud, nii Prantsusmaal kui ka välismaal. Raugematu energiaga töötab Ingres elu lõpuni. Ta sureb 87 aasta vanuses a. 1867, mitte vanaduse nõrkuse, vaid juhuliku külmetuse tagajärjel.

Ingres'i loomingut on väga raske lühidalt iseloomustada. Kuigi ta ise pidas end järjekindlaks klassitsistiks, võime meie praegu lugeda teda ainult tingimisi klassitsistliku voolu esindajaks. Peamine vahe päris-klassitsis-

tide (nimelt David'i) ning Ingres'i vahel oli selles, et kuna David sundis loodust vaatama läbi antiik-kunsti prillide ning nõudis, et kunstnik võrdleks kujutatavaid inimesi ja asju alati antiik-kunsti eeskujudega ning neid antiik-kujusid silmas pidades korrigeeriks ja teeks ilusamaks, nõudis Ingres otsekohest ja spontaanset suhtumist loodusesse, selle naiivset ja vahenditult peegeldamist kunstis. David'i arvates oli kunsti siht ilu taotlemine, Ingres'ile aga oli peaasi tõde. See asjaolu on võimaldanud koguni näha Ingres'is naturalismi teerajajat prantsuse kunstis.

Kuna David ja järjekindlad klassitsistid ainult antiik-kunsti eeskujuna tunnustasid, tundis Ingres huvi ka teiste ajajärgude kunsti vastu. Meister, keda ta üle kõige austas ning keda ta ka eeskujuks võttis, oli Rafael. Paiguti, eriti oma loomingu esimeses ajajärgus, ammutas ta aga eeskujuna ka enne Rafaeli elanud kunstnikkudelt, Itaalia 15. sajandi (quattrocento) meistritelt. Nii kuulub Ingres osalt kunstnikkude hulka, keda nimetatakse *prerafaeliiitideks* ning kelle püüdeks oli tuua kunsti uuesti see naiivsus ja otsekoheus, mis oli enne Rafaeli. See vool oli väga tugev Saksamaal, kus seda esindasid n. n. natsareenlased (Overbeck jt.), eriti aga Inglismaal 19. sajandi teisel poolel (Rossetti).

Ingres on maalinud hulga ajaloolisi, usulisi ja mütooloogilisi kompositsioone; kompositsioonimaal oli ala, mida ta ise eriti armastas ja kõrgelt hindas. Praegu aga jätavad tema suured kompositsioonid meid külmaks, sest just neis alustus Ingres kõige rohkem klassitsistlikkudele teooriatele. Hoopis huvitavamad on Ingres'i väikesemad tööd, peamiselt need, mis kujutavad naisakte (kuulsaim selliseist on *Suur odalisk*). See ala aga, kus Ingres'i omapära ja meisterlikkus avaldub kõige selgemini, on tema portreed ja portreejoonistised. Ingres on õieti 19. s. prantsuse portree stiili looja. Ta ise ütles, et portree on maalija katsekivi. Tema tegi selle katse hiilgavalt läbi ning tema paremaid portreesid võib vist julgelt asetada kuulsamate portreemaalijate — Tiziani, Velasquez'i, Van Dyck'i — teostega kõrvuti.

Ingres'i portreedel esinevad figuurid pea eranditult ühtlasel lihtsal foonil, et kõik tähelepanu koonduks kujutatud isikule. Kui Van Dyck nõudis, et mitte ükski nägu, vaid ka käed maalitaks hästi, kuna ka need on inimese iseloomu esiletoomisel tähtsad, siis Ingres'ile on tähtis terve figuur kõigi selle üksikasjadega. Ja tegelikult maaliski ta kõiki detaile peaaegu fotograafilise täpsusega. Kuid vaatamata sellele — ja see on õieti Ingres'i kunsti saladus — ei ole tema portreed kunagi kuivad ja väiklased. Ingres'i portreede juures ei pane meie tähele tehnikat — ta on nii ütelda tehnika ära sulatanud, ta tööd tunduvad kuidagi iseenesest mõistetavatena.

Mis Ingres'i portreedes eriti võlub, on nende suur ilmekus. Tema kaasaeglastele tundusid need seetõttu (Järg 26. lk.)

J. INGRES

AUTOPOORTRÉE

J. INGRES

Mme AYMON, nimet. La belle Zélie

J. INGRES

PRINCESS BROGLIE

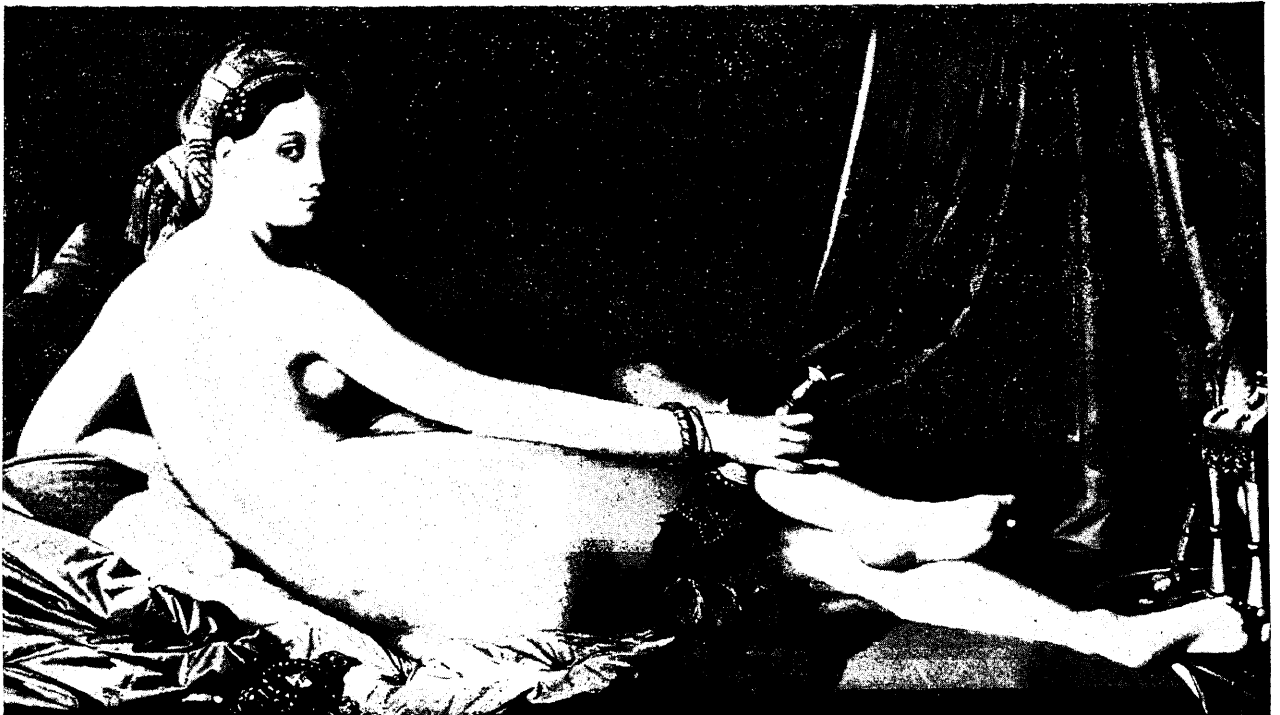
J. INGRES

Mme PANCKOUCKE

J. INGRES

N. PAGANINI

J. INGRES

SUUR ODALISK

A. Adamson (Järg 19. lk-jelt)

teade, et ta oli võidelnud Lincolni all, ülendatud kolonelikks ja saanud maad. Juba järgmisel laeval ta tahtis sõita tagasi kodumaale, omaste juure. Ta ei tulnud aga eales, jäi kadunuks, nagu on sageli merimehe saatus.

Amandus hakkas Tallinnas õppima ühe puunikerdaja juures. Varahommikust hilisõhtuni ta töötas joobnud meistritele, kes peagi jättis kogu töö oma õpilase loovate käte hoole. Pühapäevne kirikuskäimine ja modelleerimine klassiliste eeskujude järele vabadel tundidel annab Amandusele sel aastal vastupidamiseks jõudu. Siis kord järgnes paar täiesti vaba suvinädalat kodurannikul, enne kui algas võitlus leiva pärast, — alul Peterburis, hiljemini Riias ja Miitavis. Rublasid ta teenib hästi, kuid noormees otsib teed kunsti juure, — kõik ta mõtted ja püüded on suunatud ühes sihis — pääseda Peterburi Kunstide Akadeemiasse. Viimaks see õnnestub tal tänu krahv Lütke soovitusel, kes tookord oli Peterburi Teaduste Akadeemia esimees. Esimesil nädalail Adamson elab vaid magusast teest ja magab Akadeemia kantselei katuskambri põrandal. Töötades ekstaasis, ta ei varise füüsiliselt kokku, kuni viimaks tutvuste kaudu saab siitsealt tellimusi.

Adamsoni suurepäraselt nähtud kompositsioonid, peensusteni viimisteldud vahareljeefid äratavad professorite ja kaasõpilaste tähelepanu. Tema on Akadeemia uhkus, ent juba nüüd nii mõnestki salajas kardetud ja kadestatud, eriti kuna tal kindraliproua Durnavo kaudu osaks sai tellimus, modelleerida noori suurvürste Kirilli ja Borisi. Tsaar Aleksander II. vaatab seda tööd pealt. Nüüdsest peale Adamsonile on avatud paljud tsaaririigi suuruste paleed. Ta pääseb rikkastesse lossidesse, on ümbritsetud kõigist selle maailma „laisser vivre“ ahvatlusist, — ta jääb aga selleks, kes oli enne. Töö oli ja jääb talle kõigeiks, rikkus ja heaelu ei pimesta teda.

1879 lahkus Adamson Akadeemiast suure aurahaga. 1889 ta valmistab eestlaste kinki Aleksander III. Aastad 1886—1891 Adamson veedab Pariisis ja saab hulk aurahasid ja kiitusi seal selle aja jooksul väljapandud tööde eest: *Lüüriline muusika* (pirnipuu), *Leo III.* (pirnipuu), *Esimene piip*, *Noor Neptun*, *Igavesti triumfeeriv armastus* (nende tööde omanik teadmata), pirnipuust kamin elusuuruste kujudega, *Neptun ja Aekos Cerberusega* (Tsarskoje Selo).

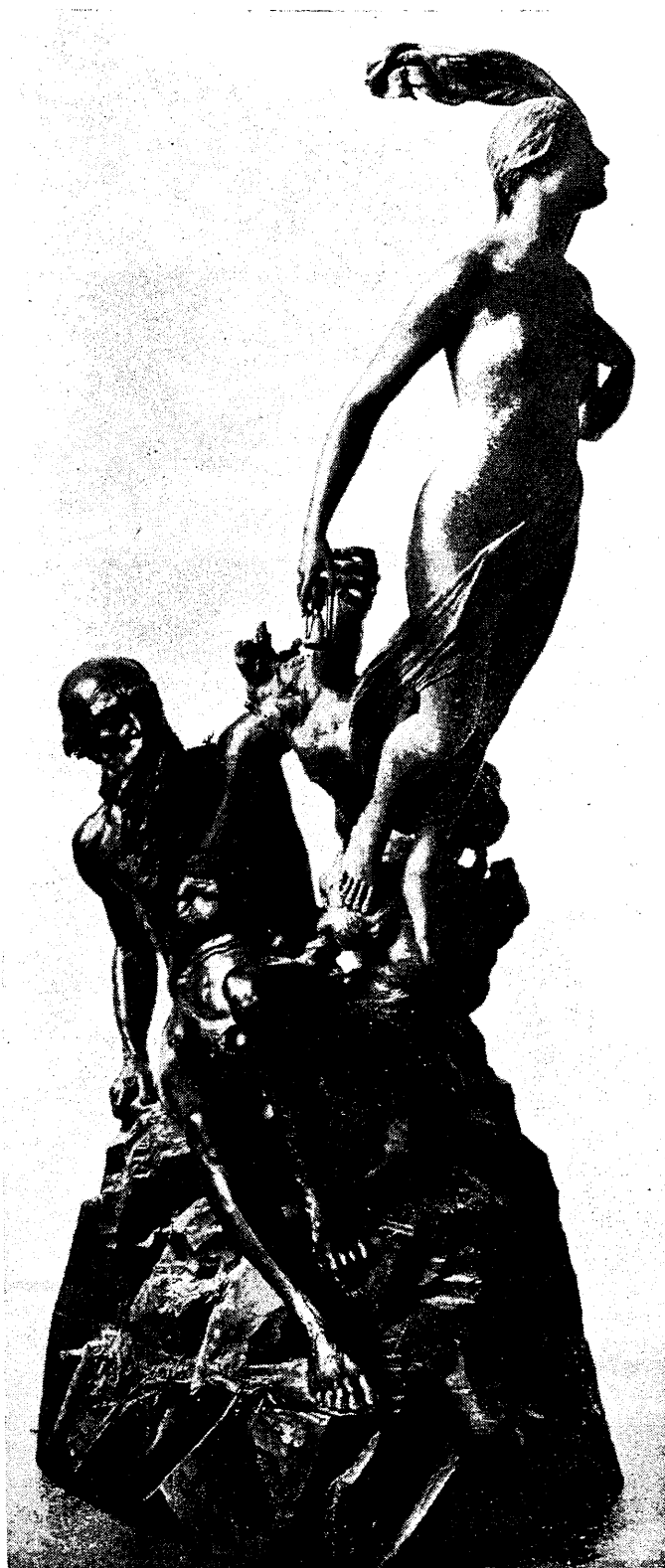
1891. a. alates Adamson elab enamasti Peterburis. Aegajalt ta reisib Saksamaale, Prantsusmaale, Itaaliasse. Ta ilusamad teosed sellest ajajärgust on: *Koit ja Hämarik* (pirnipuu), *Surev hüatsint* (Jussupovi galerii), *L'amour docteur*, *Ajalend*, *Jumala poole*, *Valgustus*, *Tuleriidal*, *Näkk Ägine röövimine* (St. Louis kuldau-raha). Üks Adamsoni tuntumaid töid on: *Sureva laeva viimne ohe*. Samuti on kujur loonud Venemaale mitmed mälestussambad (Russalka Tallinnas). Ta suuremaid saavutisi on samuti friisid Peterburis Aleksander III. muuseumis. 1907 saab Adamson Akadeemia professoriks. Varsti pärast seda ta alustab kindral Suhhotini nõuandel Vene riigi tuhande-aastase kestuse mälestise mudelit. Tsaar Nikolai II. soovib seda tungivalt. Rahaminister ent teatab: meil ei ole nüüd raha selleks...

1911 Adamson püstitab mälestise Kuubani kasakaile, võites sellega kasakate südame. Need esitavad tsaarile Adamsoni auhinnatud kavandi ülesvõtted Romanovi maja 300-aastase valitsuse mälestuseks ja teevad seega lõpu Akadeemia ja siseministeeriumi intriigidele, kes tahavad läbi viia oma lemmikut. Adamson aga peab kavandi juures ära jätma mõndagi, sest vahendid on piiratud.

Kuni revolutsiooni puhkemiseni ta töötas vahetpidamata selle grandioosse ettevõtte juures. Lõpetatud on tsaari, tema nõunikude ja väejuhtide 21 kolossaalset kuju.

Revolutsioon röövis Adamsonilt kõik, mis ta endale pika, töörohke elu kestes oli kogunud. Ta võttis omaksed, tööriistad ja mõned alustatud pirnipuurühmad ja läks nendega tagasi oma väikesesse kodu, oma Paldiski suvilasse. Loomisjõud ja armastus oli jäänud talle truuks. 1918—1919 lõi ta võibolla oma kõige ilusama teose pirnipuust: *Noorus Jakkub vanadusest*.

Pärast sõda hakati igalpool Eestis langenud sõdu-

A. Adamson Kaduv noorus
(Tallinna Kunstimuseum)

reile püstitama mälestussambaid. Üks linn teise järele pöördus oma suure kujuri poole, kes oli Eesti uhkus, kes rahva südames seisab aukohal.

Kitsad ning väikesed nagu maa isegi, olid tarvitada-olevad vahendid, kuid tänu Adamsoni tagasihoidlikkusele ja omakasupüüdmatussele, väike Eesti sai mälestussambad, millistega tal Euroopa ees ei tarvitse häbeneda.

Ka oma armastatud pirnipuust Adamson ei loobunud. 1924 lõi ta teosed *Algus ja lõpp*, *Mere laul*, *Rahu*, *Sõja viletsus*.

1922. a. sai Adamson kogu eest *Kristus*, *Pime* ja

Maria Magdalena paavsti õnnistuse. See 3 m kõrgune marmorist rühm on Tartus Pauluse kirikus.

Peale selle Adamson lõi viimase kümne aasta jooksul 2 pronksist ja marmorist hauamälestist, ühe kirjaniku ja ühe poetessi kuju.

Puudulikkude, kitsaste vahenditega lõi kujur oma tööd, ja alati töö valmides talle jäid tühjad taskud, kuid sellejuures süda ja käed, mis ei väsinud ihkamast uusi loomisvõimalusi.

Prof. A. Adamsoni ateljee

J. D. Ingres (Järg 20. lk-jelt)

paiguti karrikatuuridena. Ingres ütles ka ise kord, et igas portrees peab olema teatud karrikatuuri element.

Ingres'i portreekunst on klassitsismi kõrgemaid saavutisi. Klassitsism ei olnud temale mitte, nagu teistele tema kaasaeglastele, teatud kitsa ja abstraktse, mõistuse ning loogika poolt konstrueeritud teooria elluviimise katse: Ingres'ile tähendas klassitsism püüet suure, lihtsa vormi poole, mis leitud otsekohe ja iseseisvalt mudeli ees. Tema portreedel puudub täitsa iga sugune külm poseerimise ja seadelduse maik, mis omane üldse klassitsistidele. Ingres leidis oma stiili, ilma et ta tegelikult seda oleks püüdnud.

Huvitav on asjaolu, et Ingres'i kunst õieti pea mingisuguseid muutusi ega murranguid pole läbi elanud, vaatamata sellele, et ta elas väga vanaks. Ingres'i juures pole võimalik rääkida arengust; 25 aasta vanuses maalitud tööd on stiililt pea täitsa samasugused (ja ka niisama täiuslikud) kui tööd, mis maalitud siis, kui ta

oli 80 a. vana. Ka pole ta tööde arv väga suur, kuigi ta töötas raudse järjekindlusega ja usinusega. Selle põhjuseks on asjaolu, et Ingres oma töid väga viimistles, töötades ühe ja sama maali kallal aastaid.

Niisama intensiivselt nagu ta maalides väljendub Ingres'i omapära tema joonististes, mida meile on säilinud tuhandetena. Need joonistised on võrratult peened ja nüansirikkad, sealjuures aga julged ja ilmekad. Ka neis avaldub Ingres'i püüe suure ja kindla vormi poole.

Ingres'i eeskuju on viljakalt mõjutanud nii mõnegi 19. sajandi suure kunstniku loomingut. Puvis de Chavannes, Degas, isegi Manet ja Toulouse-Lautrec poleks mõeldavad ilma Ingres'ita. Erilises lugupidamises on Ingres aga nüüdisaja kunstnikkude juures. Just Ingres'i püüe suure, lihtsa ja asjaliku vormi poole on leidnud uut vastukõla praegu töötavate juhtivate meistrite juures; mainiksime kas või ainult Derain'i, Lhote'i ja Picasso' nimesid.

A. Adamson

Suure-Jaani

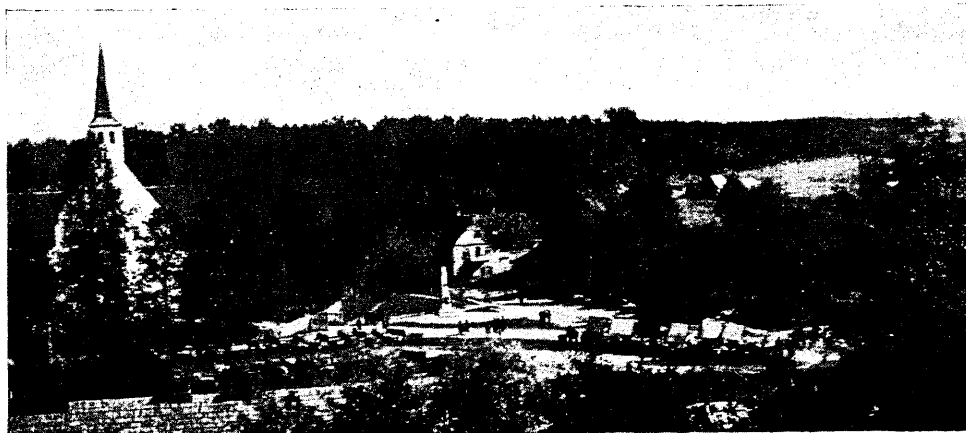

A. Adamson

Kristus, pime ja Maarja Magdaleena
Tartu Pauluse kirikus

Prof. A. Adamsoni sünnimaja Uuga-Rätsepal

PÕLVA

Jaan Vahtra

RÄNNAKUID VÕRUMAA

Autobiograafilisi pilte aastailt 1902—1909

1. ÜKS MAJAKE ORUS...

NAGU vana, poollagunenud varblasepesa katuseunkas, nii seisis too madal, hall majake oru nõlvakul, kün-gaste vahel, ümbritsetud harilikkudest talu kõrvalhoone-test, needki samuti madalad ja hallid. Paar vana, kõdu-nenud pajupuud küürutas vihmast uhitud õuel, poolviltu, kõverad ja pragunenud. Just otse majakese aknate alt mööda kompleks kitsas nurmetee, kaldudes varsti alla sügavasse orgu, kus vulab kiirestirühkiv oruojake üle kivide, üle mustade emalepa-juurte. Majakese teepool-sel küljel leidis väike lagunenud trepp, mille kohal kitsa katuseserva all seisis viltu pikk sinine silt, kus oli lugeda vene keeles: *Metste vallakool*.

Aga koolimajast tükk maad kaugemal, orgude ja oru-keste taga, asusid väikesed hallid talud ja külakesed mööda mäenõlvakuid, nagu pehkinud tikukarbid, mis visa-tud korratuses laiali. Kaunid kasesalud seisis üle talude, mäekuhelikkude tippudel, kuna orud uppusid emalepa-ja sarapuu-võsasse, mille vilusas varjus vulasid oja veed.

See on väike Metste ehk Ora kolk Põlva kihelkon-nas, Peri vallas, umbes kolm kilomeetrit Põlva kirikust lõuna sihis, vähekäidava külateekese ääres, orgude peidus, — ja sinna tulin ma õpetajaks 1902. aasta sügisel. Peri vallavolikogu oli mind valinud ja inspektor kohale kin-nitanud; palgaks oli siin koolimaa, mida niiväga pool-dasid mu vanemad, kellede eluaegne igatsus oli olnud ma a, mida võiks iseseisvalt harida...

Ühel päikesepaistelisel oktoobri-päeval jõudsin Mets-tesse pärrale, tulles oma väikese kraamikoorma otsas kau-gelt Peipsi kaldalt Parapalust, hinges lahkumislein ja rohkesti uusi lootusi.

Naeratas kahvatukollane sügispäike üle lagedate nur-mede, kallates sügisvärve üle madalate talude ja kün-gaste, millede tippudel hõretasid värvilised kasesalud. Ja taevast selle kõige seisis õrn sinine, muutudes kah-vatu-rõõsaks horisondil, kus lõomas metsade kuld.

JAAN VAHTRA a. 1904

Metste koolmeistrina

Kuidas läheb mul uuel kohal? Kas saab siin parem kui endises? Kuidas suhtub siin elu ja ümbrus minule? Selliseid mõtteid oli pea täis, kui peatusin tolle halli madala koolimaja lagunenud trepi ees.

Kuid vähe oli rõõmu, kui leidsin, et siingi oli kooli-maja vana ja kohati lagunenud, peaaegu niisama kui Para-palus: mõni aknaruut katki, ahjud lõhki, koolipingid üsna vanad ja ümber kukkumas. Suurem üllatus aga oli

see, et klassitoas oli korteris keegi vanaeit, vallavaene, kes ei mõtelnudki sealt lahkuda. Ta oli ahju taha omale voodi asetanud ja seletas minule, et olevat siin nõnda juba aastaid elutsenud: vallavanem on lubanud ja muid võime tema ei tunnusta... Lugu oli seda hulle, et eit oli raskel kujul tiisikusehaige, kõhis ja rögises ilmlõp-mata ning süilitas põrandale.

Elas koolimajas veel muudki rahvast, nimelt kooli-maa rentnik oma perega, kah valla loal ja suure õigu-sega. Õpetaja jaoks oli jäetud üksainus tuba, ilma ühegi kõrvalruumita. Toal oli koguni kolm akent ja väljas, otse aknate all, kasvas teekese ääres suur põline kibuvitsa-põõsas, nähtavasti kogu selle elamise ja olemise õige sümbol.

Uurisin esimesel päeval kogu seda asutist ja tema ümbrust ligemalt, kõndisin küngastele, kust võis näha üle terve orgude labürindi. Tundus täiesti võõras, kuid võrratult huvitav see ümbrus ja maastik: oli võluv see küngaste mänglev rütm ja metsasalude otsatu rida, mis muutus ühiseks metsaks horisondil.

Aga koolimaja juure mind vastu võtma ei ilmunud kedagi.

Järgmisel päeval seadsin sammud Põlva poole. Leid-sin, et on vaja minna kirikumõisa, pastori jutule, saama temalt usuõpetuse programmi.

Võrratult kaunis on maastik Metste, Rosma ja Põlva piirkonnas, romantiliselt kenad ta orud ja mäekesed, metsasalud ja aasalapid kitsastes orgudes. Teekesed looklevad mööda mäenõlvakuid üles-alla, kaovad sageli hoopis orgudesse, kus pääseb üle vuliseva ojakese vahest ainult purde kaudu.

Umbes poole tunnulise sammumise järele olingi juba Põlva kiriku juures, peas mitmesuguseid mõtteid. Kas ongi mul tarvis minna pastori jutule? Usuõpetuse pro-grammi peab ta niikuinii igale õpetajale kätte saatma ja muud juttu pole mul temaga ajada. Ning üldse see pastorite ja usuõpetuse värk, — kas pole see kokku kõik üks lollus puha ja inimeste, pealegi veel laste, otsekohene pimestamine?...

Säärased kurje protestimõtteid tuli korruga huljana pähe, kui silmitsesin kaunist lumivalget kirikut ja kiriku-mõisat kesk maalilist orgu, hallraaguliste põliste pärna-ja vahtrapuude vahel. Hinges oli korruga midagi kibe-leva löönud, tulid meele Tolstoi ja Nietzsche mõtted usust ja vaimulikkudest. Surusin siiski kõik säärased mõtted tagasi ja kõndisin kirikumõisa trepist üles.

Kohtasin kantseleis tüsedakogulist vanahärrat, kes ei olnud keegi muu kui vana praost Georg Schwartz ise, eht Luteri näoga, juuksed lumivalged. Teatasin, kes ma olen ja mida soovin. Algas järgmine kahekõne:

„So, soo! Teie olete siis Metstes uus koolmeistre ja soovite usuõpetuse programmi?“

„Jah, seda küll, ning tahtsin praostihärralt veel küsida, missugused piibllilood ja katekismused on Põlva koolides tarvitusel. Kas ei võiks tarvitada Lipu piibli-lugusid ja katekismust?“

„Meie oleme Võromaa rahvas ja tarvitame Võro keelt. Sellen keelen omma meil piiblliloo ja ka katekis-muse ning keriko lauluraamat, neid, armas koolmeistre, võtke ja opetage neide perrä.“

„Aga, vabandage, praostihärra, kõik muu kirjandus ja ajalehed näiteks on ju ometi niinimetatud kirjakeeles ehk

Tallinna murdes. Oleks parem, kui ka usuõpetuse tun-didel tarvitaksime kirjakeelseid õpperaamatuid.“

Seda kuuldes muutus auväärt praosti nägu ootamatult kurjaks: ta tunnistas mind terasemalt, astus sammu lähe-male, tõstis sõrme ja kõneles pisut raskelt hingates:

„Teie, armas noormees, ärge tahtke olla targõmb kui tõise! Meie armsan Võro keelen oleme opetanu mina ja mino vanemba ning kõik koolmeistre tervel Võromaal, misperast tahate Teie, armas noor inemine, tetä tõisiti ja nakata opetama siin latsi Tallinna keeli, kui jo nemä egäst sõnast arvugi ei saa!? Ei olõ vaja näid opõtada lugõma toda ilmalikku lori, mis om koski Tallinna keeli zeitongin, enge küll armast jumalasõnna, mes om selgeste kirja pantu meie oman kallin Võro keelen...“

Kui ma, pisut naeratades, tahtsin sellele vastata, tegi praostihärragi natuke lahkema näo, koputas mulle koguni õlale ja kõneles:

„Armas noormees, ma saa arvu, et teie tahate mulle vasta vaielda. Aga opke edimält meie armast Põlvat ja timä rahvast ning koolmeistreid tundma, ja siis peräst kõneleme edesi. Mina palle teid tulla siiä, kerikomõi-sade, kolmapäivä hommiku kellä kümnes, sest siis ole ma siiä kokko kutsnu kõik meie koolmeistre, et võissime siin ütenskoon läbiarotada usuõpetuse programmi ja toda, kuis ütte vai tõist asja meie oman elon võime paran-dada. Tulge tingimätä, ja te näete, et meil viil om varra nakata midägi muutma...“

Ütles nii, naeratas koguni ja ulatas mulle käe.

Tulin välja värske õhu kätte ja tundsin, et mu nägu vist õhetas tublisti, sest mõistsin, et vana auväärt praost oli minule ninatargale poisinolgile natuke nina pihta annud. Aga hing oli siiski küllalt täis, sest teadsin, et mul on ometi õigus, kuna vanu võrumurdelisi õpperaa-matuid tarvitada pole ju mingit vajadust, sest on ole-mas paremaid, kirjakeelseid, mida tarvitatakse igalpool mujal, nii Tartu- kui ka Tallinnamaa koolides.

Sammusin tusaselt oma uue kodu poole, ning hilje-mini, kui tusk lahkunud, otsustasin minna tolele õpe-tajate koosolekule, kuhu kutsus mind praost.

2. ÜKS RÄNK SÖÖMING

Määratud päeval kirikumõisa jõudnud, kohtasin seal ametivendi juba huljana koos. Kitsas kirikumõisa kir-jutustuba oli vanu ja noori rahvaalgustajaid kubinal täis. Paistis, et olen vist kõigist kõige noorem, istusin alandlikult teiste selja taha kaugemasse nurka ning jäl-gisin uudishimulikult, millest kõneldakse ja mis siin õieti tuleb. Märkasin kõigepealt, et kesk kirjutuslauda seisis kaunis kehakas sigarikarp lahti, kust pea iga mees omale pika sigari ette löi, olgugi et mõni mees tõmbas ainult paar vopsu ja poetas siis sigari kiiresti salamahti tasku, et — lähemal silmapilgul otsekohe uut tossama panna. Taipasin, et sigarid on praostihärra poolt külaliste jaoks lahkeks tarvitamiseks määratud, ja igauks pidas oma ko-huseks sellest lugu pidada, isegi need, kes harilikult ei suitsetanud. Silmitsesin neid koolmeistreid lähemalt, katsusin kõrvalistujatega juttugi sobitada. Olid üsna habemikud mehed, mõned päris liht-talumehe laadi: rätik kaelas, lõssivajunud säärsaapad jalas, seljas lihtsad hal-lid kodukoetud rõivad. Taipasin, et minust kui uustul-nukast ei tahetud suurt väljagi teha: keegi ei pööranud

minu poole ega tahtnud minuga juttu ajada. Sain sellest nii aru, et mind loeti veel üsna roheliseks, ja viimaks veendusin ka ise, et olen siin hoopis võõras ja sellepärast ongi parem olla vait. Koolmeistrid aga ajasid juttu kõigepealt ilmast, siis kartulivõtmisest, rehepeksmisest, sellest, kuidas kellelgi tänavu linad kasvanud. Mõni noorem mees küsis omalt naabrilt üsna tasakesi sekka, missuguseid õpperaamatuid ta tarvitab ühe või teise õppeaine õpetamisel.

Omavaheline kõnemulin kestis hulk aega. Siis avaneer tagauks, ning sisse astus vana auväärt praostihärra, kaenlas raamatud ja veel mingid paberid, ning tema järel kõster ja abiõpetaja, praosti poeg. Teretas vana praost kõiki koosolijaid kätt pidi, rõõmustas, et kõik koolmeistrid on kokku tulnud, ja palus lahkesti istet võtta. Asus siis ise pühalikult laua taha, lõi lauluraamatu lahti, ja peagi kõlas kitsas, kappidega täidetud kirjutustoa vägev koraal:

Mo perrä, ütlep meie pää,
Kõik ristirahvas tulge!
Hendä ning ilma salake,
Mo häält ning kutsmist kuulge...

Järgnes lühike palve ja siis jälle mehisealt lauldud koraal. Seejärel algas uuesti vaba, omavaheline jutt, millest võtsid elavalt osa ka mõlemad pastorid. Kõneldi ilmast ja maast, kuni viimaks praost võttis laualt paberikimbu, ulatas kõstri kätte ja palus koolmeistritele välja jagada. Sain minagi selle lehe, mis ei olnud muud kui too usuõpetuse programm, mille täna pidime saama. Programm koosnes piiblitlugude, katekismuse, kirikulaulude, piiblisalmide, testamendi lugemise kavast, s. o. neid aineid tuli kavasnäidatud arvul lastele kätte õpetada. Igamees uuris seda kirjutatud lehekest omaette tükk aega, keeras siis kahekorra kokku ning pistis tasku, ja sellega lõppeski too küsimus. Elav jutuajamine kestis aga edasi, kus kõneldi küll kõigest muust, kuid mitte just palju kooliasjadest. Minul pugus juba väike protesteeriv küsimus mõttesse, et kas selleks oligi vaja õpetajaid siia üle kihelkonna kokku käsutada, et siin pisut paluda, juttu ajada kartulisaaigist ja rehepeksmisest ja siis jälle niisama targalt tagasi minna.

Varsti aga selgus, et minu oletus oli enneaegne. Sest peagi tõusis praostihärra laua tagant, vaatas kella, kadus mõneks minutiks tahatuppa, tuli aga varsti tagasi, jäi lahtise ukse ees seisma ning sõnas sõbralikult: „Armsa koolmeistre! Meie oleme täamba siin tükk aega koon olnu, kõigist neistsinatsist asjost joba küllalt kõnelnu ning lõuneneni välläjõudnu. Ma palle teid tulla meiega üten lõunele, säääl on meil aigo viilgi juttu aija.“

Seda ei lastud kaks korda öelda: nagu üks mees tõusid kõik paarkümmend rahvalgustajat püsti ja sammusid pastorite järele ruumikasse söögituppa, kus seisis rikkalikult kaetud laud. Istuti lauda. Paistis silma, et lauas võtsid aset ka pastorite perekonnaliikmed. Näis otsekohe nii, et olime vana auväärt praosti lugupeetud külalised. Mina olin päris kogemata sattunud ühte kaugegemmae lauanurka, kuhu oli asunud teisigi nooremaid õpetajaid.

Tehti väike palve, ja siis läks lahti nobe nugadekahlvite klõbin. Tirisesid taldriksid, jooksid teenijad, tundus maitsvate roogade magusat lõhna. Tükk aega kõneldi üsna vähe, sest kõigil näis olevat tegemist nugade ja kahlvitega. Panin tähele, et habemik ametivend minu vastas laskis anda omale juba kolmanda taldrikutäie maitsvat suppi ning oleks vahest veel neljandagi kinni pistnud, kui naaber teda mitte poleks tasakesi hoiatanud: hoiame ruumi, pärast tuleb paremat! Ja hoiatus oligi õige, sest varsti tulid mitut laadi praed, ja meil, koolmeistritel, kelledest mõni sai ainult siin, ükskord aastas, sääraseid meelepärasteid toite hambasse, oli tööd, et taldrikuid lagedaks lüüa. Nagu märkasin, tehtigi seda täiel määral ja nii, et mõni mees juba üsna ohkas: näe, tuleb ikka ja ikka paremaid roogasid, aga parkisin ettevaatamatusest suppi kere täis, pole praadi enam kuhugi panna...

Peagi läks jutukõmin elavamaks, sest laual oli ka üsna tihedalt õllepudeleid. Juba kõneldi üsna elavalt ka kooliasjadest. Sarjati koolide inspektorit kui venestajat, arutati läbisegi seda, missugused eesti keele õpperaamatud on paremad, kuidas õpetada üht või teist õppeainet, kuidas laisku õpilasi karistada ning nii edasi, kuni korraga koputati vastu taldriku äärt, mis oli märgiks, et algavad lauakõned.

Alguse tegi vana praost ise. Ta tänas kõigepealt jumalat, kes nii armuline olnud, et kõigil jälle võimalus on siin tervena koosolekul viibida. Edasi märkis ta ära, et see on ainuke võimalus koolmeistritel kokku tulla ja omavahel kõnelda, ajal, kus terav valitsusesilm igalpool valvel...

Jäin huvitusega kuulama vana auväärt praosti ootamatut juttu: ta kõneles nagu tark ja ettevaatlik poliitikamees, puudutas targu venestamise püüdeid, andis julgust selle vastu võitlemiseks, õhutas õpetajaid lugu pidama omast emakeelest ja usust. Kuulasin põnevusega ja olin täiel määral nende mõtetega päri, välja arvatud vahest jutt usust. Ja selgeks sai mulle korraga selle omapärase koosviibingu mõte: see oli tol ajal tõesti ainuke hästivarjatud võimalus vene võimude märkamata kokku tulla ja omavahel mõtteid vahetada, isegi arvustada maksvat korda.

Peeti vastastikku hulk kõnesid, milledes peale hariikkude komplimentide kõlas rohkesti ka vaimustavaid sõnu kooli kohendamise kasuks, isegi rahvuslikus suunas, kuigi seda öeldi üsna varjatud kujul.

Mäletan veel, et osava pidukõnelejana esines tolleaegne Adiste õpetaja Saamuel Sabre, huvitava, kunstniku välimusega mees, kes oskas kõnesse põimida erakorraliselt piltlikke kõnekäände.

Söödi, joodi, suitsetati, peeti kõnesid, — igaüks näis olevat saanud keelepaelad lahti. Kestis kaua see haruldane pidusööök, kuni hakkasid lõppema kõned ja ka õlu pudelites ning väljas läks pimedaks. Siis lahkusime, kõigil hinges väike vaimustussäde uueks algavaks koolitööks ning — hambas hästilõhnav sigar...

(Järgneb.)

Gustav Suifs

Kafkendeid „Sonimandriast“

(Paroodia)

Esimene pilt

Tagapõhjas Kikerpilli alevi vaksal, ees mühav männik. Vaksalist tuleb vantsival kõnnakul mõisavalitseja välimusega isand, sonimüts kuklas, kuuehõlmad tuules. Tema kõrval keksleb käia punase päevavarjuga preilna-peletis, kelle paksusele kalduvat volüümi püüab plikastada pinevil kõrtsikujupp. Mõlemad seisatuvad metsateele jõudes.

Suur Soni (kaevab kärsitult oma põuetaskut).

Ulli: Ons tänane post huvitav?

Suur Soni (rebib ühe kirja teise järele lahti): Mhmh! Oota, oota, mu väike pele. (Loeb nähtava meelehääga.) Kuus tellimust, ja kõik suured. Ole nii lahke ja luba neile kohe kaks Demoraliseeritud perekonnaisa ja lepi nelja Nikusikumärdi lavastusega seekord. No nüüd on matsimaa ilupõldudel kohinad ja euroopavurleldel vurunad. Põrgu ja pidu!

Ulli: Sooh, kas jälle Kitsekülas, Töganitsas — ?

Suur Soni: Käi potilaadale, va plada! Demoraliseeritud perekonnaisa läheb parajasti Nuustakul, seda sokutatakse juba Kohtlassegi tolmu keerutama — kas kuuled, põlev kukersiit kutsub. Aga Nikusikumärdist, tead isegi, sellest on saanud alles soekaraskite karask. Hähäh, kõlbas see päälinna rändteatrilegi heleda kerega matsutamiseks ja ühest jauravast seltsimajast teise tatsutamiseks. Kugistagu, kuradid, kui selle suutäie alla saavad!

Ulli: Enesetunne on sul täna tõesti rängalt hää. Vannud juba oma supipatta, Uugu.

Suur Soni: Ah, kas niisuguse preilnaga nagu sina ei tohi mehemoodi rääkidagi? See peaks olema naine, kes minu päale tahaks kasvatavalt mõjuda, kui Nikusiku minekul enam külaküünideni ei ole lõppu. Ma ütlen sulle, Ulli: need Eesti värgid jäävad meile varsti kitsaks! Sellest viimasest lõoknumbrist peab saama, usu, veel maailmamaa kõmmkärakas.

Ulli: Härjemiine, siis tuleb üks suur kokkuvarisemine.

Suur Soni: Jumala tõsi, meie kõlbla vanad autorutaadid sihtigu oma sääred juba aegsasti Siioni poole. Aga need teised saavad oma euroopalise kultuuri lipulipakad, oma Pariisi nipped-näpped, oma siniste purjede räbalad, oma fatamorgaanade jamsid — kõige oma viletsa pilvkägula saavad naõ veel vastu vahtimist. Ehmatust vakamaade viisi!

Kikerpilli alevis kireb kukk.

Ulli: Tore, tore, see oleks sündmus. Selle päale teeme paar mahvi. (Võtab käekotist karbi, pistab paberossi näkku.) Pritsi tuld, Uugu.

Suur Soni (kindunud ühe roosa ümbrikuga kirjakese Jugemisse): Veel üks tellimus. Ära sega, s-tavareseke! (Lööb siiski aparaadist tuld.) Vaata parem siin seda — väljast roosa, seest lilla! Sa ei või arvatagi, millised nosuninakesed kõik minu välgumihklist on mahvi sisse saanud.

Ulli (kipub meeleavalduslikult edasi minema): Muidugi... muidugi... oled vist jälle mõne halbi haneks püüdnud.

Suur Soni: Pea nüüd, mädand, — maksab siis kirjalikule kohtamisele kunagi armukade olla. Ainult üks Kõrevere ühisgümnaasiumi Imbi! Aga pane tähele, kelle toreda poisi sonimütsi ta imetleb. Kogu kolmas klass kuulukse sääal marus olevat. Karjutavat minu hüüdsõnadega: „Maha kultuurirumaldumine! Põõsasse kõik kohustuste ja kommete grammatika! Linalikku kõik koolisundus!“ See märulikuraas on nüüd ka ühele tossikesele Imbi Schönfeldtile — küllap vist mõni antvärgitütar hääst perekonnast — sulle kätte surunud, et minu julgustavate ja meeltüendavate õpetuste eest südamlikku tänu ütelda. (Loeb): „Kõrevere nooruse suur nõuandja! Andestage ja veel kord andestage, kui siit varesnergast tülitän. Aga ega Teie ometi ei pahandaks, kui ma Teie kolenaljakale lorimokale laksataksin vaimustatud vastukaja — “

Ulli (teeb oma päevavarjuga tagasitõrjuva liigutuse): Kõti! kõtt! Kena nosuninakene küll! Ja pole loojale piimlik!

Suur Soni: Pean ma siis häbenema, et ta mu loominguist veel on nõrgem? (Loeb muheledes edasi): „Veel aasta eest ei tihanud ma oma õpetajale otsagi vaadata, kui mind teiseks aastaks jäeti klassi istuma. Aga nüüd — ärgu arvatagu mind enam iganud kohustuste ja kommete narrikeseks. Kolenaljakate tempude apostel, kõigist valehäbidest päästja, tuhat tänu teile! Kuidas oskate Teie otsekuu minu südamest narrida kõiki neid talumatult tõsiseid koolipapasid ja hädaldavaid moraalitädiseid. Kahjuks ei ole minukesel enesel teie vaimuka kriikaõpetusega veel igas suhtes vedanud. Olen katsunud küll ka oma rumalate koolipapadega flirtida, ilusaid silmi ja perekondlikke sõlmi teha — ojah! Aga ikka veel ei ole mu klassitööde number ühest nelja saanud. Need keeleliste käänamiste, pööramise ja geenusreeglite togud, need matemaatiliste juurimiste sõgesokud ei taipa siin muud kui aga kultuurirumaldumist tuupida. Aga suur seljataguste seikluste nupumees, vaevalt võite Teiegi kujutella lustilisemat kõlbla kokkuvarisemist kui ainult veel Teilt õppiva Kõrevere noorsoo keskel. Kui palju on meie koolipoiste kehkenpüksid Teie Nikusikumärdist juurde õppinud laialisi ehalkäimise ja sõpsikusse kutsumise kombeid! Millise särtsu on meie plikad saanud oma kõrtsikunatukeste alla! Ma ei oska oma kavaleridega küll veel nii arukat nihvlirehknutti pidada nagu Teie Demoraliseeritud perekonnaisa emand oma mitmesse sohki ja lipitsusse mobiliseeritud luisulaskmisega, aga — — “

Ulli: Aga küll see veel järgneb pärast koolist väljajaitmist.

Suur Soni: Mis siis?

Ulli: Eks ikka tulunduslik mõtlemine linnalustis.

Suur Soni: Seda juttu kõnele parem iseenele, sa sinine sitikas. Aga vaat sääal maal trügib lullilöömise

praktikasse alles noorus ja hullus. Ahahaa, Ulli, mõtle ometi! Ei julge Kõrevere narrikene minult loota muud trehvunksi kui unes, unenäos, tekki üle pää tõmmates. Aga hoovõtmiseks vajaks lauale siiski oma unistuste kangelase sihverplaati. Kanäe — ei ole unustanud ka oma priske näokese saatmist hoovõtmiseks. Nonoh, kuidas saakski nii võluvale tossikesele ja marutitale ära öelda: tuleva iluduskuninganna joon ees ja sees!

Ulli (*pahuralt*): Ise tahad olla huugavalt tähtis kirjanik, Uugu, aga ei põlga ka näopiltide vahetust hukkaläinud kooliplikadega.

Suur Soni: Ohoh, paljukese ma siis ise olen koolis käinud või —. Aga see peab alles aus veltjoobri nägu olema, ehee, mis haritlaseks halpivad poisupääd paneb armuavaldustega ringi käima. Saad veel näha, Ulli, varsti tükivad mulle kõik seltskonnadaamidki — siidnaised, karusnahka naised — robinal kaela. Noh, kui seoke püügilind otse toru ette tikub, siis võib ju paugu ära teha kah!

Ulli (*astub mõne sammu närveldades kaugemale*): Uh, ma ei taha enam kuulda su rumalat lora! Mu närv — ei kannata — peavad hoitud saama.

Suur Soni (*õrritades järele*): Või seokesel kiki-mooril juba närvid? Aga vaata ikka pisut sellesse peeglisse kah, enne kui ta oma taskenbauki pistan: plika kui kompvekk!

Ulli (*enesevalitsust kaotades*). Virtspeednik nisuke!

Suur Soni (*ägedaks vihastudes*): Kõmmkarakas! No nüüd kargas süda selle Katku-Ulli pääle täis. Sa sõjaraiepeks kärvamatu vuhva! Sa kõrtsides jauravate jõmmidega vidiradi vintsu löönud lirva! Eheldasid kord küll targeldatud ja viksitud sellidega, sitsikaupmehetütar jah! Aga sa sinine kuradisitikas, olid juba hobuseparisnikkude käputada, kui sa mulle uulitsalt külge löid.

Ulli (*väga haavatult*): Naist käperdada kuni närud taga — see ongi üks voorustest, mis meestele kolehästi läheb.

Suur Soni: Aga kes torkas sulle jälle suled kübarasse ja hankis need hebemed ümber, sa kurikeha?

Ulli: Ja kes oli see, kes sind nii ennastohverdavalt on põetanud su hirmsas düsenteerias, sa kasimatu juuretis?

Suur Soni: Aga kes söötis sulle seapekki ja vehverkooki, kui sinust ainult hale piitsavars oli järele jäänud?

Ulli: Maitses hää, said ka ise hüvitust. Aga milleks see inetu grimass?

Suur Soni (*väga põlglikult*): Käest kätte käinud sitsikaupmehetütre priskus!

Ulli: Uhuuh, mu kallike! Tahad sa ütelda, et su peekonil, vehverkoogil ja pudrupajal kosumist nõudis ainult minu kont ja temperament? Aga su mõttekujutuse püherdused? Su segase väikekraami klaarimine suuremale joonele? Ütle mulle üht, Uugu: kes on siis sinu majapidamisse toonud selle mürgeldava hangeldamisjoone, mis kogu Kikerpillis on tõstnud nii lustilist lugupidamist su sonimütsi vastu? Kellele võlgned sa tänu selle täitesulepää eest, millega sa oled hakanud joonistama küll kaetud, küll katmatuid lõbunaise kujusid?

Eri asendeis, mitmes vanaduses, vahelduvas oludes, ühes hunnikus sikumärtidega, eks? Aga vaata, kui napakad lavapildidki neist viimati välja tulid, kuidas sinu mõttekujutus nüüd kogu rahva rõõmuks janditraavlit laseb, perutab ja püherdab, sa igavene tõuk. Ja tasub igatahes paremini kui su endise virtspoekeste pidamine. Ei oleks ma sinuga mitte ühte löönud, tahan seda sulle kord näkku öelda, ei oleks siis sinu taskus tänapäevani muud kui selle männiku mühinat.

Suur Soni (*oma habemetüükasse*): Hm... tõepoolest, kui Katku Ullile sattusin... lihtsalt atmosfäärilistel rõhumistel... seitsaadik tabasin konjunktuuri. (*Häälekalt heldudes*.) Ulli, mu naisterahvaste naisterahvas, Ullikene! Sul on õigus. Paljugi, mis meelepahaga teinekord... Nah (*käputades*), ma pole kellegi kõlblusrüütel. Mõistame nüüd teineteist jälle, s-tavareseke!

Sammuvad sõbralikus käsikonksus edasi.

Ulli: Härjemiine, see meeldib mulle. (*Ulatab huuled*.) Pritsi jälle tuld, Uugu!

Suur Soni: Tuld! Aga ega me sellepärast veel kuhugi ära ei vaju.

Ulli: Natuke napsu kuluks nüüd küll ära, pisut auru otsa, et meie pääle jälle tuleks üks „lahtimõtestatud maailma“ kujutus. Seda kirjutasid sa tookord nii pagana-targalt. Päris nagu mõni õpetatud lorimokk!

Kikerpilli alevis kireb jälle kukk ja läbi männiku müha oleks nagu kuulda kaugemaidki kukehääli.

Suur Soni (*äigab käega üle lauba*): Kuule... kirevad. Meie kuulsuse kused kirevad. Tead, Ulli, varsti sõidame Kikerpilli vaksali ja villa Pelgulinna vahel oma kuulsuse vankriga, nii et soru taga.

Ulla: Aga tahaksin ka seda teada, kes see meie sõiduki ees hakkab hirnuma.

Suur Soni: Kas sa siis veel kordagi pole kuulnud? Hirnub juba.

Ulli: Sinu pää selga visanud mõttekujutus või?

Suur Soni: Aga see on ometi minu pööraselt valmistatud jandipublik. Otse hirnub, norskab ja trambib rõõmu pärast minu *Nikusikumärdi* etendusel.

Ulli: Aga, Uugu, Uugu, kuidas meeldisid sulle mu hobuseparisnikud — ?

Suur Soni: Mitte sõna enam sellest, Ulli! Nüüd lööme rinnad uppi, ajame oma trossiga teistest mööda, teistele selga — hopp! sopp! trull-lall-laa!

Ulli: Jumal hoidku, et ei sõidaks veel kuhugi pilvkägulasse.

Suur Soni (*rõhukalt*): Ikka oma Pelgulinna trepi ette.

Hää! põõsast: Ahtshihh! Ahtsihh! Või Sonimandria grandsinjõrr!

Soni ja Ulli (*ehmudes nagu ühest suust*): Mis? Kes?

Hää! põõsast: Või Kikerpilli taga ka Pelgulinna. Mõtlesin, et see on Tallinna sõrval.

Põõsikust astub välja vurletaoline hulkur, nina pahe-male poole viltu, lai suu naeruvines.

Ulli (*kilkab rõõmsalt oma päevavarju keerutades*): Aa, Väike Võrukael! Majasõber!

Suur Soni (*eneseharrandlikult*): Oma inimene.

Käteldes pahvatavad kõik kolm vastastikku naerma.

„Mikumärdi“

vastukaja Lätis

Rahvusteatri näitejuht E. Feldman; teises reas: „Mikumärdi“ läti keele tõlkija Rich. Valdes (õige nimega Behrsin, telegraafi agentuuri „LETA“ direktor), Eesti saatkonna sekretär J. Mölder, Läti välisministeeriumi Balti riikide osakonna juhataja J. Munter, Rahvusteatri dramaturg K. Freinberg

„Mikumärdi“ peategelased Rahvusteatri esietendusel, nende seas pahemalt: teatri direktor A. Behrsin, Eesti saadik Ed. Virgo, näitejuht E. Feldman

Hugo Raudsepa *Mikumärdi* lavastamise puhul Lätis, mis on saanud sealgi teataval viisil „päevasündmuseks“, kuna näidend on kuu poolteise jooksul kahes Riia teatris tõmmanud kummaski juba umbes 15 korda saalid vaatajaid täis, on huvitav kuulda, kuidas suhtuvad meie lõunanaabrid mainitud näidendile. Seepärast toome alljärgnevalt mõned tüüpilisemad näited suuremate Riia lehtede arvustistest.

Jaunakas Sinas (stenduse eelpäeval):

H. Raudsepa komöödia *Mikumärdi* on omalt olemuselt rahvakomöödia, kuid täiesti moodne ideelt ja tegelaste rühmituselt. Autor asub püstijalu praegusaja elus, sest ta tunneb seda seltskonnategelasena ja ajajärgu kaaselanikuna. Fõljetonistina ta on harjunud nägema kõike koomilisest küljest ja teatriarvustajana puutunud kokku näitelavaga. Ja kõik need omadused, ühendatud talendiga, on annud talle võime kirjutada eesti praegusaja

kõige parema komöödia. See on elav, ajakohane, liikuv naljamäng mahlaka huumoriga. Väga palju teravmeelseid sententse, mis kohati võivad paista isegi riskantsetena, aga huumor on niisama lopsakas kui kirjeldatud elu ja tüübid ise. — Jaak ja tema ümber rühmitatud kujud on haaratud fõljetonistliku kerge võttega, kohati isegi robusilt naturalistlikkude tunnustega, kuid elavalt, julgelt, mahlakalt — meisterlikult teravmeelsete dialoogidega, mullajõulise tundlusega ja shakespearelise täisverusega. Meile kõneleb siin tõsine, tugev talent, kel on vabamõtteleja terav, kriitiline silm. Ta oskab kiirelt ja osavalt keskendada tüüpilist, ainult puudub ülilulgetel värvikuhjamistel kohati veel esteetiline silestus.

Brihva Seme: *Mikumärdi* on praegusaja eesti elu täielik peegeldus, eriti elavad on tema maatuübid. Komöödia keskuses seisab *Mikumärdi* peremees oma jõuteadvusega ja omapärase mõtteviisiga. Kui tema toimib

ja filosoferib, saadab naer igat sõna. Omapäraseid mõtteid ja kõiksugu teravmeelsusi on näidendis erakordselt palju. Autor kujutab oma kangelasi kõigi nende tugevuste ja nõrkustega ilma moraliseerimata ja tema tegelased on tüübistunud praegusaja iseloomulikud kujud. Nii on ta loonud elava, ajakohase, liikuva komöödia mahlaka huumoriga, mis sünnitab tagasihoidmatut naeru.

Kirjanik Ed. Virsa ütleb samas lehes oma arvustise sissejuhatuses, et eesti kirjanikud armastavad karedamaid jooni ja otsemat asjade käsitlust, neil pole illusioone, mille läbi nad näeks oma tegelasi. Siis jätkab ta: See on viinud Raudsepa ta komöödias naturalismi, ja kui ta meile näitab oma kangelasi, kisub ta nad juurtega maast, asetades neid hoolimatusse valgusse. Ta peategelane Mikumärdi on tervikuline inimene, kes armastab „norida“ kõigi oma kaasnimestega. Näidend pole seotud siult kindla faabulaga, vaid see on üksikute episoodide ridastus mahlaka žanri värvinguga. Sellepärast ei ärata huvi mitte näidendi enese käik, vaid koomilised ja sageli sarkastilised väljendused, milledest näidend kubiseb. Need oleksid võinud olla tagasihoidlikumad, kuid rahvuslikke omadusi ei saa nii lihtsalt salata.

Latvis: Et sel komöödial oleks nii eriti suur väärtus, nagu teeniks ta sellega üksi sellist tähelepanu, ei või küll ütelda. See on enim sõbraliku ligindamise žest kultuuriliste väärtuste vahetamisel ja sellisena võetav ja tervitatav. Komöödia saavutisi tuleb seletada autori julge, võib isegi ütelda, bravuurse haaranguga oma rahva ellu, kust ta ammutab aktuaalse pildi ja asetab nurgeti vaataja ette. See on kõige uuema aja linna mõjutusega pealiskaudselt võõbatud maaelu, kus talupojalik raskus ja „riiklik“ moodsus avaldub ebaorgaanilises segus, grotesksetes ühiselu vormides ja vastavas keele žargoonis. Näidendi kõva külg ei peitu mitte ta tegevuses, mis on jõuetu, vaid algupärastes iseloomudes ja autori lakoonilises ning teravmeelses dialoogis. Kõrgest kultuurilisest tasemest küll ei tunnista üleliigne tung kogu näidendi kõnekeelt hoida teritatud ebakultuuris „rahvakeele“ žargoonis. Selline ülepipardatud kaste võib meeldida ainult vähearenenud maitsele. Sellepärast

on kahju autori teravmeelsusest, mida ta raiskab kahe mõttelisustes ja sageli täiesti ebaliteraarsustes, kuna samas kuuleme ka tõesti taibukaid sententse ja koomiliselt haaratud aktuaalsete elunähetate defineeringuid. Need viimselt mainitud näidendi omadused lubavad anderikalt autorilt oodata tulevikus ka penemalt käsiteldud teoseid, mida võiksime vaadata jagamatu sümpaatiaga.

Latvijas Sargs: Juba vanad kroonikad tähistavad, et eestlane on oma põhiolemuselt ja iseloomult jonnakas, salakaval, kättemaksuhimuline. H. Raudsepp süvendab neid omadusi.

Keel on H. Raudsepal pipardatud, kuid kõlab lakoonilistes aforismides. Ta kõneleb südamest, ja autori avalik nägu sunnib ka publiku heitma oma tardunud viisakuse maski. Asju ja tundeid nimetab ta reaalse nimega. Välismaal üteldaks: neoprimitivist. Kuid tõsist kunstitudjat see ei riivi, autor ju ei pretendeerigi salongikomöödiale ega otsi stiili graatsiat.

Sozialdemokrats:

Millega on seletatav Mikumärdi menu? Lugupidamisega naaberriikide vastu? Või mängib siin osa sensatsioon, mille abiga on kõige kergem täita teatri kassat ja toolid ridu?

Siiski võib üsna julgesti ütelda, et H. Raudsepa komöödia, küll mitte mõni uuestileitud kirjanduslikult ja näitelavalikult hiilgav ega rikas Ameerika, on silmapaistev ja iseloomulik nähe meie kirjanduse silmapiiril. Esmajoones on sümpaatne R-a ainevalik ja selle teemi käsitus. Autor on katsunud luua tihedat kontakti maainimeste ja moodsa linnalise pseudokultuuri vahel. R. on oma näidendi tegelaste juure asunud lahkete, naeratavate kunstniku-vaatleja silmadega. Autor pole sihi-määraja, ei istu tüüri — ta on peen, tundlik vaatleja ja oma tähelepanekute osav formuleerija, rühmitaja teatavate olude ja situatsioonide suhendites.

Komöödia sisu? Sisu polegi mingisugust, kui seks ei arva ülikirjut keelt ja situatioone. Need on ilmekad ja koomilised, keel teravmeelne ja lopsakas, sageli kalduv foljetonismi. Näidendit suureks kunstiteoseks ei saa pidada, ometi on tal ilma selletagi palju positiivseid omadusi, mis tagavad talle teenitud menu. M. P.

A. Peerna

Tartu vaade

IV. ÜLERIIGILINE NAISKONGRESS TALLINNAS

Naiskongressist osavõtjaid

Fot. K. Akel

NELJAS RAHVUSVAHELINE ARVUSTAJATE KONGRESS PRAHAS

Arvustajate kongressist osavõtjaid

19.—23. sept. pidasid teatri-, muusika-, filmi- ja raadio-arvustajad IV. rahvusvahelist kongressi, mille tähtsaks päevakorrapunktiks oli Arvustajate Rahvusvahelise Liidu põhikirja väljatöötamine, mille eelmine kongress läinud aastal Bukarestis oli parandanud käesolevale. Selle kõrval peeti üldistel koosolekutel veel rida ettekandeid-kõnesid. Teised valitud seksioonid, nagu arvustajate õigusliku olukorra seadusandliku fikseerimise, arvustuse olukorra eri maades selgitamise ja arvustuse uute alade seksioonid tegid innuga tööd ja esitasid oma töötulemused resolutsioonide näol kongressi viimasele

üldisele koosolekule vastuvõtmiseks. Kongressi töötulemused ilmuvad eriraamatuna hiljem, nagu teatas Praha korraldav komitee.

Arvustajate Rahvusvahelise Liidu asukohaks määrati Pariis ja selles keskkohas juhib tegelikku tööd peasekretär, kelleks kongress valis kaheks aastaks Pariisis elava rumeenlase Stan. Golestan'i, kes on *Figaro* muusikaarvustajaks.

Eestist võttis kongressist osa B. Linde, kes valiti põhikirja väljatöötamise ja eri maade arvustuse olukorra selgitamise seksioonide määraliseks liikmeks. B. L.

Tallinna diplomaatkonna daame

Pr. Sarin
Läti saadiku abikaasa

Pr. Vuorimaa
Soome saadiku abikaasa

Pr. Libicki
Poola saadiku abikaasa

Pr. Černošek
Tšehhoslovakkia saadiku abikaasa

Pr. Schroetter
Saksa saadiku abikaasa

D. Palgi

Lühikriitikast

Olionis nr. 10 teeb G. Naelapea ettepaneku teostada seda laadi arvustamisviisi, et kõigi raamatute kohta oleks avaldatud lühike seisukoht tarvitamiskõlvulikkuse suhtes. Võiks nimetada täiuslikumas olekus seda ehk lühikriitikaks.

Lühikriitika tarvidust põhjendatakse peamiselt kahe asjaoluga: anda lugejale, raamatukogude juhatajale jne. valikuks usaldatav alus ja teiseks saavutada kokkuvõtlik ülevaatlikkus, nii siis ka ühtlus ja õiglus raamatute tutvustamises.

Oleks ju päris tore, kui meil kuski ajakirjas avaldataks süstemaatilisel ülevaatlik ja täieline lühikriitika, mida võiks võtta jämedajoonsekski aluseks teoste valikul ja mis muu seas kärbiaks aegsasti tiibu ülespuhutud reklaamil. Tarvidust selle järgi on, kuid teostamine on raskem, kui seda lennult esialgu võiks mõelda.

On soovitatud kogu see ettevõtte usaldada ühele või paarile autoriteetsele arvustajale. Kuid kes oleks see autoriteet? See peaks olema kõigepealt suur eneseohverdaja. Eestis pole kalduvust lasta kasvada ja püsida autoriteetidel. Põhiliselt see ongi täiesti õieti tehtud, ainult et ollakse juba liig agar mahakiskumisel. Sõnaga ei tarvitsekski olla pahatahtlikkust, kuid juurekistud targad teoreetilised spekulatsioonid võivad keerata väljanägemise ikka viletsaks ja üsna puudulikuks. Ning kui siis veel tahetakse maha teha (ja seda leidub kas või rahahäda tõttu!), siis tehakse iga rahuldav või heagi tegu haletsetavaks katsetiseks. Kui lühikriitika alal seataks töösse keegi autoriteet ameti korras (ja ameti korras peaks seda tehtama, sest midu pole tagatist ülesande plaanikindlaks teostamiseks), siis on ta varsti materdatud vaese omaks ja autoriteedist ei jääks muud järele kui ametlikkus. Tõesti peaks olema suur eneseohverdaja, kes hakkab sellesse ametisse, ja siiski kuniks teda!

Iseasi, kui mingi iseseisev ajakiri võimaldaks kellegi iseseisval isikul harrastada lühiarvustust. See võiks aja jooksul kasvada usaldatavaks ja arvestatavaks. Ainult et sellist olukorda ei saa tahtlikult välja kutsuda, vaid see peab iseenesest kujunema.

Teine võimalus on, et lühikriitika osas tarvitatakse paljude kaastööliste abi. Siis võiksid tihti kujuneda lühiarvustised mingiks kvintessentsiks teisel avaldatud pikemast arvustisest, mingiks otsuseks-arvustiseks.

Kuid siin on üks oluline hädaoht. Nimelt, kui paljudelt tuleb lühiarvustisi, siis ei ole kindlustatud kriteeriumi pidev ja ühtlane joon. Igal arvustajal võib olla oma mõõdupiir, millest ta hakkab arvama headust ja halbust. Saame küll rea otsusi, kuid nad ei suuda anda usaldatavat alust valikuks, kuna on segane, mis kõike kokku võttes on hea, mis halb. Üldse on lühiarvustuses varitsemas hädaoht, et puudulik, kuid siiski arvestatav teos saab parema valgustuse (sest on tarvis näidata ka häid külgi ja ruum ei luba esile tõsta küllaldaselt puudusi) ning hea, kuid puudustega teose juures jälle vastuoksa. Kui nüüd veel kriteeriumi tase pole ühtlustatud ja igal arvustajal võib mõõdupuu olla isemoodi, siis on

lühiarvustus otse hädaohtlik: see võib juhtida tarvitava valedetele järgedele.

Paljude kaastööliste puhul on tarvis usaldatavat asjandajat keskkorraldajana: tema hinnang ja arusaamine peaksid andma ühtlase kriteeriumi joone. Tema ülesandeks oleks kõik süsteemi viia ja ühisele alusele taandada.

Nii siis kahekordne töö. See osutuks aineliselt üsna kulukaks, sest kuigi otsus-arvustis ise oleks umb. 5—10-realine (*Olioni* veeru pikkuses), nõuaks igaüks neist veel rohkem eeltööd kui samaaineline kirjutis ajalehes, sest otsus-arvustis nõuab, et oleks öeldud kvintessents, et oleks kõik läbi mõeldud, kaalutud, viidud lihtsa selguseni, täpsuseni jne. Võtke see kõik kahekordselt, hoolitsege siis veel, et oleks kõigi kohta toodud, et peetaks sammu ilmumisajaga jne. — tõesti väikesed otsused-arvustised küll, kuid hool ja kulu tuleks suur. Muidugi, kui tahetakse idee teostada rahuldavaltki.

Sellise lühiarvustuse üks pool, mis peaks teose võimalikult tabavalt ja lühidalt iseloomustama, on otsus-arvustise kindlam osa. Juba teose karakteriseerimiselgi tuleb paratamatult ette kõikumust, nimelt eeskätt seal, kus järelduste tegemine on seotud maitseküsimustega. Veel hullem on, kui tahetakse vastust, kas teos on lugemiseks kõlblik, soovivat või mitte. Mille järele seda otsustada? Siin peaksid olema kokku lepitud hinnangu lähtekohad. Selle külje rahuldav korraldamine on aga väga raske ja võib teostuda ainult suurte kompromissidega. Hinnangu osas peab vist piirduma kirjanduslik-kunstilise kvaliteedi äramärkimisega, jättes lugemissoovitavuse siiski lahtiseks. Nii et peamine punkt (nimelt, kas lugemiseks soovitav või mitte), mida nõuab teise otsust ootav lugeja, on raskesti antav ja tolgi juhul ainult hädaabinõu. Ikkagi teostatavam oleks kasvõi komisjon hasomini juures, kes teatavil motiividel soovits ja hülgaks kirjandust. See hädaabinõu oleks igitahes kindlam.

Lühikriitikas on kasulik tarvitada näidisteoseid, mis oleksid mõõdupuuks. Nendega võrreldes saaks väärtuse taseme ehk kõige tajutavamini ära märkida. Ameerikas näit. võiks välja töötada isegi sellise ameerikaliku süsteemi, et ütleme, valitakse iga kirjanduseliigi alalt 5 näidisteost, märgitakse need punktidega 10, 20, 30, 40, 50. Väärtused nende vahe peal laseksid veel 10-astmestikus tähistada ja ideaalini, s. o. 100, oleks veel küllalt maad. Siis kui mehaniseerida ja mitte hoolida peensustest, vaid taotleda üldist liistu, võiks tuua bibliograafilised andmed, aine tutvustuse ja vastava kvaliteedi numbrid: kui alla 20 on teosed alaealsed, siis näit. 35 oleks juba loetav asi. See oleks kindel ja lihtne, ainult et — kurioosum.

Lühikriitika probleem nõuab palju hoolt ja armastust asja vastu, siis vast ehk saab sellest ka rahuldav eluloom. Ajakiri *Vabaharidustöö* on 1930. a. neljas esimeses numbris teinud sellise katse. Oleks soovida, et see katse leiaks toetamist ja teostataks võimalikult täiuslikult. Seda arvesse võttes pole põhjust praegu teisel üritada sama.

MARKUSEKS hra D. Palgile: Ma pole propageerinud ainult „lühikriitikat“ — meelsasti näeksin analüüsivat, pikemat arvustist iga vähegi kriitikat vääriva teose kohta. Kui see aga meie oludes ei peaks olema kuidagi mõeldav, siis — „lühikriitikat“. Minule jääb ikkagi tumedaks, miks on õigustatav mitte midagi ütlev „arvustis,“ mis ei ole analüüs ega lühikriitika, ja miks

peab nii analüüsist kui ka lühikriitikast loobuma kuukiri *Eesti Kirjandus*, andes ruumi ersats vahepealsele, hukkamõistetavale. Ajakiri *Vabaharidustöö*, kuigi ta on teinud 1930. a. neljas esimeses nris „sellise katse“, nimelt lühikriitika alal, ei saa siiski end võrrelda *Eesti Kirjandusega*, mida tuntakse aastakümneid ja mis pole määratud esmajoones pedagoogidele. G. N.

BERNHARD LINDE

TALLINNA KUNSTIKIRI

KUI eelmine kuu oli pühendatud eeskätt teatri-esitendustele, siis kõnealune ses suhtes oli küll koguni vaene, kuid teiste kunstide poolest siiski mitmekülgsem, kuna aga kujutavale kunstile kuulus möödunud vaatlus-ajajärgul kindel ülekaal.

Aga meie oleksime ülekohtused, kui mööduksime vaikides oma kunstikirja alguses sündmusest, mis kuulub meie kõigi kunstide, nõnda öelda meie kunstide-kultuur-poliitikasse. Sellise kõiki kunste riivava sündmusena tahaksin nimetada meie haridus- ja sotsiaalministeeriumi kunstide ja teaduste osakonna juhtiva direktori Gottlieb Ney 25-aastast ametijuubelit, mis langas iseloomuliselt ühte Abessiinia kuninga kroonimisega. Neist kahest võrd-selt väärselt suursündmusest kirjutasid kõik eestigi ajalehed juba üksikasjalikumalt, kuid sel puhul oleks kahtle-matult kõigil kunsti- ja teadusehuvilastel äärmiselt huvi-tav olnud lugeda veelgi üksikasjalisemalt meie kunstide ja teaduste ametlikust hooldajast ja tema eluloost. Kuna kõigi teiste rahvaste juures on lugu eranditult selline, et kogu riigi kunstilist keskust juhtijaks määratakse tava-liselt inimene, keda tuntakse ja teatakse oma rahva hul-gas kui teenete- ja oskusrikast kaasmaalast. Kuid kõik see muidugi pole maksev meil, sest meie juures olid ja on aus need, kes varem oma rahvusest pole kuidagi märku andnud ega tahtnud ollagi selle vaese ja põlatud rahva liikmed. Hra Neygi kuulub selliste värskest tekkinud eestlaste hulka, kelle rinnus löi uhkelt põlema isamaa-armastuse vägev leek, kui Venemaal lõppesid karjääri võimalused. Eesti iseseisvuse saavutamise järele tuli Gottlieb Ney pesuehtsa tööerakondlasena ja asus peale lühiajalist eesti rahva harimist Tallinna Rahvaülikoolis juhtima meie kunste ja teadust, tehes seda just samade eeldustega, millega igäiks meist võiks asuda ütleme Abessiinia kunstide ning teaduste juhtimisele. Tuleb meele väike jutuaamine selle meie kunstide ja teaduste ametliku juhiga tema tegevuse alul. Siis püüdis ta mulle selgeks teha, et Kr. Jaak Petersonil on suur habe ja töö-tab reaalkoolis.

Gottlieb Ney on ju inimesena sobiv ja mõnus mees, kuid meie rahvuslikud kunstid ja teadus oma arengus va-javad juhti, kelle vaimlised anded ja isiklikud võimised ühelgi kunstide ja teaduste paljudest aladest, mis ta juhib, oleks leidnud kuidagi mingit tõestamist. Meie kunstid ja teadused peaksid olema meile selleks liiga kallid, kui et need kuuluksid iga tavalise keskkooliõpetaja juhtimi-sele, kelle rahvuslik kuuluvus ja minevik pole kaugeltki selge. Ja Gottlieb Ney senine tegevus pole avastanud temas ka midagi, mis ulatuks küüne võrragi kõrgemale tavalisest ametnikulisest suhtumisest ja karjääritsemisest.

Meie kultuurpoliitika selline asetamine võõraslap-selisse olukorda on tinginud sedagi, et meie *Õigekeel-suse-sõnaraamat* näiteks ei tunnustagi sõna „kultuurpoliitika“ olemasolu. Eks ole see küllalt iseloomulik meie vaimsele elule!

Nagu juba nimetatud, on liikunud möödunud kuu ku-jutava kunsti tähe all: praegu on meil Tallinnas korraga tervelt kolm kunstinäitust. Nendest on ainult A. Laip-mani õpilaste näitus kõige tihedamalt seotud meie oma kunstiga, mitte ükski õpetaja isikus, vaid eeskätt just selle asjaoluga, et nimetatud eraatlejeest on saanud oma esimese äratuse ja kunstilise oskuse alused paljud, kes hiljemini on andnud tuntud lisaväärtusi meie kujutavale kunstile.

Kul k o f f on neid vene kunstnikke, kes meil kaue-mat aega elades on suutnud juba teatud määral aklimati-seeruda oma teisel kodumaal. Oma kunstniku laadilt on ta virtuoos, kes aga ei valda just väga ulatuslikul mää-ral ja mitmekülgseid tehnilisi võtteid ühevõrdselt oskus-likult. Kulkoffi virtuositeet on võrdlemisi piiratud, kuid see on siiski küllalt ilmeid ning meeleolusid vaheldav

ja sellisena vägagi meeldiv oma õrnades varjundites. Eriti maksab see tema pliiatsijoonististe kohta, kuna tema õlimaalid väljendavad rohkem raskust ja tarretust, kui see mõnigi kord sobivana tunduks. Käesolev näitus on koostatud maalidest ja joonististest, mis kunstnikul on valminud tema kahel matkal Põhja-Aafrikasse. Esimene matk oli 1928. ja teine tänavusel aastal. Mõlemi matka töötulemusi kõrvutades torkab selgelt silma, et esimesel matkal pole kunstnik suutnud veel täiel määral süveneda idamaisesse võõrasse maailma, kuna maalid ja joonistised esimeselt matkalt tunduval veel selgelt liiga kavandi-listena. Teisel matkal on kunstnik olnud otse imestus-väärselt töökas, ta on suutnud tabada loodust ja inimesi ja leida neile vastava meeleolulise ja õnnestunud väl-jenduse.

Juudi klubis on välja pannud väikese, kuid valitud kollektsiooni oma pilte Isaak Lichtenstein. Poo-las sündinud juudi rahvusest kunstnik elab alaliselt Pa-riisis, kuid on seal teinud palju pikemaid matku kogu maailma, mis on andnudki tema maalidele vägagi rah-vusvahelise ilme, kuigi tema kujutatud inimesed on kõik juudi päritolu, olgu nad oma elukohalt siis asetatud kas Pariisi, Palestiinasse, Araabiasse või mujale. Prantsuse kujutatav kunst oma viimase paarikümne aasta arengus on juhtival mõjutanud Isaak Lichtensteini tehnikat, milles leidub siiski osaliselt ka saksa ekspressionismi jälgi. Kuid mingi tugev reaalsuse tunne pole lasknud kunst-nikku sattuda äärmustesse, mis on tulnud aina asuks tema maalidele. Maastik ja inimesed on pea ühevõrd-selt esindatud Isaak Lichtensteini loomingus ning oleks raske ühte või teist neist tunnustada paremaks ning eelis-tada. Meie Eerik Obermani taoliselt õudsel mõjub näi-teks *Baari stseen* ja *Lillemüüjanna* omasugune eksootika. Nende kõrval on *Vana tänava* sarm ja *Vabrik* reaalsuse jõuline müstika küll nagu näilises vastuolu teineteisega, aga sisemiselt siiski nii tihedalt seotud ning meeldivad oma mõlemalt palgelt. Tehnilistelt võtetelt on Isaak Lichtensteinil nii mõndagi ühist Eric Adamsoniga, näh-tavasti ühistest allikaist pärit olevate mõjutiste tõttu.

Isaak Lichtenstein on tegev ka paljude juudi ajakir-jade ja ajalehtede kaastöölisena, kirjutades oma matkade kujutlusi, peajasjalikult tähelepanekuid kunstide alalt.

Teatrite esietendustest oleks mainida vaid W. So-mersset Maugham'i *Kiri Estonia* laval, mis osutus selle lava esimeseks õnnestumiseks tänavuse hooaja kestes, kuigi samal autoril on paremaid näidendeid. Kui just mängida seda inglise keskpärasest näitekirjanikku, siis peaks võtma temast märksa paremana tunduva näidendi: *Püha leek*, millest oli jutt juba eelmises kunstikirjas saksa teatri lavastuse puhul. *Kiri* jätab oma ülesehitu-selt nii mõndagi soovida, ja meie teatrijuhud on lasknud juhtida end selle näidendi valikul vist kriminaalsest põ-nevusest, mis moodustab teose selgroo, kuid kohati on juba alguses liiga selgelt nähtav lõpplahendus. See asja-olu ongi põhjustanud, et *Kirja* lõpp rahuldab just kõige vähem.

Kuid mängult ületas käesoleva näidendi ettekanne kahtlematult kõik tänavused eelmised esietendused, sa-muti ka nii mõnedki etendused läinud hooajast. Kõige-pealt võlgname selle eest tänu Erna Villmeri harukord-selt heale mängule. Nimetatud näitlejanna hädine tervis on takistanud teda viimasel ajal sagedamalt esinemast, kuid käesolev ilmeküllane, kiirelt vahelduv ja teravalt nüansseeritud mäng oli üllatuslik ka neile, kes on har-junud ootama sellelt näitlejannalt kõige paremat. Näi-dendi teised osalised jäid Erna Villmeri kõrval võrdle-misi tahaplaanile oma mängult.

Teise esietendusena oleks mainida Töölisteatr'i oma. Nimetatud teater lavastas seekord sakslase Hans J. Reh-fisch'i komöödia kolmes vaatuses *Nickel ja 36 õiglast*.

See naljamäng kuulub saksa ekspressionismi hilisemasse järeloitsengusse ja jätab oma iseloomult ja kujudelt äärmiselt kesise mulje. Teoses on paljugi häid asju segamini paisatud, ja selliselt serveritult ei suuda need headki mõjule pääseda, vaid hahtuvad ning kaovad.

Näitlejad olid püüdnud, alates lavastaja F. Põldroosiga, tuua elu sellesse lavalisesse kunstsünnitisesse, kuid see kõik oli raskelt teostatav, kui mitte täitsa võimatu, ja teatud pettumusega lahkusin sellest teatrist, mille näidendi valik oli seekord kogu ebaõnnestumist põhjustavaks.

Saksa ekspressionism on tänapäeval kõikjal surnud ning oleks täitsa asjatu hakata katsetama just meil surnute äratamisega, mis on osutunud juba piiblliloolistelgi aegadel kaunis kahtlaseks ettevõtteks, millesse võivad uskuda vaid vaimust vaesed.

Tahaksin lüüdnud kuu võrdlemisi piiratud sõnalavastuste kõrval mainida veel E. Litvinova balletistuudio esinemist Saksa Teatris. Eeskava sissejuhatav osa koostatakse Tallinna kõigi balletistuudio poolt juba järjekindlalt pisikeste mudilaste esinemistest, kes on võitvad juba oma lapseliku sarmiga ja sellega valmistavad nagu teed soodsaks meeleoluks keskmiste ja vanemate gruppide esinemistele eeskava järgmistest numbrites. Peale selle juba sageli esinenud vanemate õpilaste, nagu Erna Sadde ja Daga Schwabe, paistsid seekord silma oma võimete arenguga Leida Kull ja Jenny Johanson, kuigi viimase osalisi vääratusi põhjustas ebasobiv tants, aga selles noores tantsijannas on niipalju loomulikke eeldusi heaks tantsijannaks saamiseks, et võib kindlasti loota tema suuremaid edusamme. Daga Schwabest olen aga hakanud pettuma, kuna ta ei püüa üle saada oma puudustest ja tehnilistest raskustest hoolsa tööga, vaid mingi üleliigse ja rahutu hüplemisega, mis aga sobib veelgi vähem tema kehaliste andmetega.

On ometi teostumas tõsiste teatrisõprade ammune soov ja kavatsus: eesti teatri-inimeste kongress, kuna peale väljast tehtud algatust olevat lubanud kultuur-nõukogu vajalise summa ettevalmistustele kulude katteks. Loodame siis, et teostub eeloleva aasta kevadtalvel 1. eesti teatri-kongress, millel oleks enam kui küllaldaselt tualata ja sarjata meie teatrit ummistanud kõlkaid.

Praegu aga jätkub selliseid kõlkaid mitte üksi meie kodumaiste teatrite kunstilise elu matmiseks, vaid need kanduvad juba välismailegi. Meie majanduslikus ekspordis on maksimas igasugused väljaveo kontrollid: võimunade- ja peekoni-kontroll, aga meie kunstile komista-

tanud inimeste suhtes ei maksa ükski neist. Nii ei käinud *Estonia* teatridirektori välismaalesõit isegi teise *Estonia* peekoni-kontrolli alla — ja meie teatridirektor võis lätlasi lõbustada oma kostmistega viimaste küsimistele, mis on Eestis Molière'ist mängitud, et meil on mängitud Molière'i *Punast veskit*... Kas direktori-härra rääkis ka Wagneri ooperist *Buubi ja naised* — sellest vaikib viisakalt läti teatri-inimene, aga küsib selle eest: kas *Estonias* on ikka tõepoolest olemas mingi *Punase veski* tühi kolu?

Estonia teatriselts pidas hiljuti oma järjekorralist aastakoosolekut, mis kujunes tüübiliseks ja iseloomuliseks. Selle seltsi ümber on liikmete nimekirja järele otsustades koondunud õige rohkesti Tallinna kõrgema haridusega intelligentsi, kuid see intelligents on kas nii huvivaene või jälle laisk, et on jätnud seltsi asjade ajamise rikkamaile võrtspoodnikele ja topsivendadele, kes tarvitavad pead vist küll kõigeke muuks, aga ei lasku kunagi oma pea kasutamisele — mõtlemiseks. Seda viimast ei kannataks vist sellised pead väljagi, ja kuna nende inimeste muudki kehaosad ei ole mõtlemiseks sobivad, siis on see ala täitsa esitamata jäänud ja suutnud vaid kätte õppida ühe lause: vanad tagasi! Ja nii istuvad siis vanad oma kohtadel, kuni surm ise halastab neile. Sellise andeka istumise puhul lubatagu mul meele tuletda tõelist kõnet, mille pidas vanas Austria-Ungari parlamendis Poola sotsialistide juht I. Daszyński, hiljemini iseseisva Poola seimi marssal. Austria-Ungari parlamendil oli tol korral president, kes oskas igasuguste parteiliste vahekordade juures asju nii korraldada, et sai jääda presidendiks. Poola sotsialistide liider Daszyński esines siis Austria-Ungari parlamendis järgmise kõnega: „meil, poolakail, on muinasjutt, et jumal suudleb sündimisel igat inimest just sellele kohale, millesse ta tahab koondata selle inimese erilisi andeid. Nii suudleb jumal suuri lauljaid ja kõnemehi nende huulte, tulevaste suurte viiuli- ja klaverikunstnike sõrmed saavad oma andekuse jumala suudlusest sõrmedele jne. Meie parlamendi esimeest on jumal nähtavasti suudelnud tema istekohale.“

Kui see poolakate muinasjutt peaks sobima ka meie oludesse, küll pidi siis jumal olema tülipunud ning tüdinud Eesti tulevaste isteandeliste ikka ühte ja samasse kohta suudlemisest! Kui palju oli tal üksi tegemist juba *Estonia* tulevaste, s. o. praeguste, juhatusliikmete keskmise kehaosaga! Et selle kõrval pead on unarusse jäänud, kas maksab selle üle enam imestada?

HENR. VISNAPUU

„VANEMUISE” TEATRI VIIMASEID SÕNALAVASTUSI

Viimasel ajal *Vanemuine* on annud kaks hääd lavastust, O. Wilde'i *Salome* ja *Mirele Efros*'i J. Gordin'i sülest.

Kui on tulnud sagedasti kurta *Vanemuise* ansambli-mängu nõrkust, siis härra Ed. Türgi *Salome* uuslavastus, pr. M. Türgiga nimiosas, oli meeldiv üllatus kõrgeväärtusliku ansambli-mängu mõttes. Teose lavaletoomise juures oli nähtud vaeva ja see vaev tasus. Üle hulga aja tekkis *Vanemuises* jälle kunstiteatri õhkkond, nähti jälle stiilikindlat koosmängu, mis dekoraatori poolt oli suletud väärtuslikku raami.

Salome nimiosas mängis pr. Türk. Kahtlemata teatripubliku interest seiras pr. Türki, kuidas pr. Türk tuleb toime selle klassikalise osaga. Nii mõnigi umbusutuses eesriide kerkimise eel, kartes pr. Türki läbikukkumist. Saabus aga vastupidine meeldiv üllatus, selle näitlejataril lavavõimete uus ja parim tunnustus.

Pr. Türk oli varem kaldunud teataval määral lame-dusse, mida oleks võinud ära võita intellekti pingutamise-ga. *Salome* osas pr. Türk aga oli avansseerunud ses

suhtes tugevasti. Selle tagajärjeks oligi täiesti kunsti-pärane *Salome* kuju. Pr. Türgi *Salome* mängus leidis sääraseid artistlikke kohti, millelt orienteerituna mäng oleks võinud võtta suurmängu ulatuse, millist saab näha harva eesti laval. Tuletagem siin meele tsisteristseeni Johhanaaniga, Johhanaani pää nõudmist Herodeselt ning Johhanaani maharaiutud pää suudlemist. Vähem õnnestununa mõjus pr. Türk printsessina enne armukire ärkamist.

Salome klassikaline osa võimaldab mitmesuguseid tõlgitsemisi, elamuslikum mäng saadakse alati siis, kui tõlgitus läheb välja näitlejataril enesetunnetusest ja tundmusist. Pr. Türgi tõlgitus oli vastuvõetav. Mäng selle järele hää, kuna *Salome* tants pr. Türgi poolt ületas kahtlemata publiku lootused. *Salome* on kõigepäält printsess *Salome* draama. Hra Türk nelivürstina kaldus kõvasti võistleva *Salome*ga, tahtes anastada *Salome* draamat. Türk mängis rohkem kui võimaldab talle autor. Habetanud Herodesega nägu varjas palju sest tekstis antud sügavusest, millest oli kahju.

Pr. Reiman (nelivürsti naine) interpreteeris oma osa liig lihalisena. Kui arvata maha see seik, pr. Reimani mäng oli häa.

Ristija Jaani (Johhanaani) osa ei oska küll kujutella kellegi teise kui Sunne käes. See on Sunne suur ja häa osa.

Kõik teised näitlejad pääle Herodiase paaži täitsid oma ülesande häaks ansamblimänguks. Massistseenid olid hääd, eriti koosmäng Salome Johhanaani pää nõudmise stseenis.

Kuigi *Salome* mängib Juudamaal ja juutide hulgas, siiski see pole etnograafiline näidend, olles käinud läbi O. Wilde'i stilisatsiooni.

Päris juudilise koloriidi ja õhkkonna tõi *Vanemuise* lavale J. Gordin'i *Mirele Efros*, mille lavastas V. Mettus.

Mirele Efros on meeleolunäidend, mille mängustiil põlvneb läinud sajandist. See näidend viib meid vahe-
tumasse kontakti juudi kirjandusliku loominguga. Huvitav on näha, kuidas see looming rahvuslikult ühtub Vana Testamendi ringiga, leides säält võimsa tugipunkti. Näidend on meie päevade teatripublikule natuke venitatud, sisaldab mõnegi tühja koha (pikk lauakatmine I. v. ja testamendi järele käimine II. v.), kuid tasub teisest küljest masendava dramatismiga ning juudilise koloriidiga.

Mirele Efros on üldnimilik emaarmastuse- ja kannatamisedraama. See on kangelasdraama süvenenud südames, vaikne ja kärata, mitte sõjasarve, vaid flöödi saatel.

Mirele Efros, intelligentne ja suursugune juuditari, äriline Napoleon välismaailmale, kodus aga kahe armastatud poja ema, kelle kannatused algavad minija majjatelekuga, astenduvad majast väljasöömise ja päädivad tagasitulekuga majja pojapoja kutsel.

Mirele Efros — see on jälle kord Liina Reimani häa osa. Nii kuidas Liina Reiman ilmus lavale, kujult majesteetlikuna, oli see üllatuslik. Kahjuks Liina Reiman ei suutnud anda mängu sarnase kõrgusega, nagu oli antud väline kuju. Seega pole sugugi öeldud, et Reiman ei suutnud kiskuda kaasa publikut emaarmastuse ja emakannatuse mängus. Armastuse, kannatuse ja alistuse teed rändasid vaatlejategi südame. Kahtlemata Reimani lavaloomingule on lisatud uus väärtuslik õiliskivi.

Kunstilise taktiga ja elamusliku mänguga saatis L. Reimani Sunne Efrosi asjaajaja Schalon'ina. Sunnega on *Vanemuise* lava võitnud meesnäitleja, kelle võimed suuresti aitavad tõsta lava väärtust.

Vaino ja pr. Teetsoff — minija vanemad, esitavad aristokraatse juudi perekonnale vastandid vaesest ja näljast maailmast. Nemad on madalama stiili, koomilise elemendi kandjad kangelasdraamas. Mõjusid mõlemad häa kontrastina. Selle kahe maailma vahel figureeris minija Scheindele, tsiviliseeritud kõlbama aristokraatsesse perekonda, kuid elamisistudega kinni vanas ümbruses. Scheindele osa mängis M. Türk hääde tagajärgedega, tunnustades uuesti oma tõusvat lavavõimet.

Mirele pojad Jossele (Pöder) ja Donje (Piller) täitsid ansambli mõttes oma osa korrektilt.

Erilist naudingut valmistas aga härra M. Drui, kes kantorina laulis *Mirele* surnud mehe mälestuslaulu *Eil molei rahhamim*.

Lavastaja Mettuse vaev mängu ühtlustajana ja koloriidiandjana ning juhatajana kviteeriti rikkaliku aplausiga. *Mirele Efros* on nauditav lavateos *Vanemuises*.

Vastutav ja tegev toimetaja: **David Karopun** Väljaandja: **Georg Naelapea** «Postimehe» trükk, Tartu 1930

BONA

BONA

BONA

PARIM TAIMEVÕI

Igäüks

kes tõsiselt jälgib noorsoo ise-
tegevust, tellib omale

*enesekasvatustliku ja elu-
uuendusliku noorsoo ajakirja*

Kevadiku

mis on praegu ainuke koolinoor-
soo ajakiri — ilmub juba seits-
mendat aastat ja levib üle 2000
eksempl. Tellitav igast post-
kontorist ja talitusest (Tartu,
Jakobi tän. 8). „Kevadik“ ilmub
6 korda õppeaastas (sügisest ke-
vadeni). Saadaval ka 1926/7,
1927/8, 1928/9, 1929/30 aastak.

Kõudke proovinumbreid!

Eesti Kirjanikkude Liidu Kirjastus

1930. a. sügise uudistooted:

Johannes Semper: PÄIKE RENTSLIS. Luuletised. Hind kr. 2.80

Johannes Schütz: PEIPSIST MERENI. Luuletised. Hind kr. 2.80

Varemini ilmunud:

Arthur Adson: Kaduvik. Luuletised. Hind kr. 2.25

„ „ : Katai, kibuvits nink kivi. Luuletised. Hind kr. 2.50

Johannes Barbarus: Multiplitseerit inimene. Luuletised. Hind kr. 3

Mihkel Jürna: Üks armastus. Novellid. Hind kr. 3

Jaan Kärner: Tormilüüra. Luuletised. Hind kr. 2.25

Mait Metsanurk: Viimne päev. Novellid, Hind kr. 2.50

Karl Rumor: Valge naine. Draama. Hind kr. 2

Johannes Schütz: Rahutus. Luuletised. Hind kr. 2.80

Johannes Semper: Sillatalad. Novellid. Hind kr. 2.60

Marie Under: Hääl varjust. Luuletised. Hind kr. 2.75

„ „ : Rõõm ühest ilusast päevast. Luuletised. Hind kr. 2.50

„ „ : Õnnevarjutus. Ballaadid. Hind kr. 3

Henrik Visnapuu: Maarjamaa laulud. Luuletised. Hind kr. 2.50

„ „ : Puuslikud. Luuletised. Hind kr. 3

LOOMING

EESTI KIRJANIKKUDE LIIDU AJAKIRI

Looming avaldab novelle, luuletisi, draamasid, artikleid, arvustisi, ülevaateid väliskirjandusest jne.

Loomingu kaastöolisteks on kõik eesti kirjanikud ja paremad arvustajad.

Loomingu toimkonda kuuluvad: A. Alle, E. Hiir, J. Semper ja G. Suits.

Toimetajaks on J. Semper.

Loomingut ilmub aastas 10 numbrit, iga nr. 104—112 lehekülge suures kaustas.

Loomingu hinda on 1931. a. senise suuruse juures **alandatud**. Tellimishinnaks on edaspidi aastas 14 kr. (praegu 15 kr.), pooles aastas 7 kr. (praegu 7.50 kr.), üksik nr. 1.60 kr. (praegu 1.75 kr.)

Tellimisi võtavad vastu: Loomingu talitus, postkontorid, raamatukauplused ja Loomingu usaldusmehed. Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Noor-Eesti Kirjastus.

Raamatukogudele soovitame seniseid ühtebrošeeritud aastakäike. I aastakäik — 7.20 kr., II — 9 kr.; III — 10 kr.; IV — 13 kr.; V — 13 kr. VI — 13 kr., VII — 13 kr., 1930. aastakäik — 15 kr.

**„Nora“ ja „Linda“ on ainukesed
paberossid Eesti, millel puudub**

nikotiini mürk

Linda 25 tk. 25 s. **Nora** 25 tk. 25 s.

„LINDA“ kollase ja „NORA“ valge kestaga
paberossid on varustatud erilise leiutise
kalli kollase filter-vati

„ANTINIKOTIIN“

vatiga, mille tagajärjel omavad paberossid
erakordselt hea aroomi ja suurepär. maitse

S A A D A V A L I G A L P O O L

Tubakatehas A-S. „SIRENA“

Nora

Linda

Ülikonna- ja palituriidid

kodumaa ja inglise vabrikutest
alati kõige moodsamas ja suuremas valikus

Palli- ja pidukleitideks

ehtsat prantsuse **crêpe de Chine'i** ja
crêpe Georgette'i ning teisi siide
värvirikkas valikus

Hinnad võrratult odavad!

RIIDEKAUBALADU

TSCHERNOV, LUKSEP & Ko.

Tartus, Kaubahoov nr. 6—7 Telef. 1-56

Hind 75 senti